

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva



Dědění ze závěti v české a německé právní úpravě

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Nikola Petrlíková

Vedoucí diplomové práce:
JUDr. Petr Šustek, Ph.D.

červen 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 6. 2013

Nikola Petrlíková

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Petru Šustkovi, Ph.D. za vedení mé práce a Prof. Dr. Inge Kroppenbergové z Univerzity Regensburg za její přínosné přednášky dědického práva a za ochotu při konzultacích.

Obsah:

1 Úvod	1
1.1 Práva a povinnosti po smrti člověka	1
1.2 Poznámky k práci.....	2
1.2 Obecně k pojmu dědického práva a k jeho funkci.....	3
2 Stručná charakteristika dědického práva ve srovnávaných úpravách.....	5
2.1 Společné předpoklady dědění českého a německého právního řádu	5
2.1.1 Smrt zůstavitele.....	5
2.1.2 Existence pozůstalosti.....	6
2.1.3 Způsobilost dědice	7
2.1.4 Právní důvod	8
2.1.5 Přijetí a odmítnutí dědictví	9
2.2 Testamentární a intestátní dědická poslušnost	10
2.3 Nejvýraznější změny v oblasti dědického práva, které přinese NOZ.....	11
2.3.1 Dědická smlouva.....	11
2.3.2 Zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví	12
2.3.3 Odpovědnost za zůstavitelovy dluhy	12
3 Česká a německá úprava dědění ze závěti.....	13
3.1 Pojem a charakter závěti	13
3.2 Předpoklady platnosti závěti	16
3.2.1 Testovací způsobilost zůstavitele.....	17
3.2.2 Náležitosti vůle a její projevu	18
3.2.3 Formy závěti	21
3.2.4 Obsah závěti.....	29
3.3 Správce dědictví.....	43
3.4 Vydědění	45
3.4.1 Důvody vydědění podle OZ.....	46
3.4.2 Důvody pro odnětí povinného dílu podle BGB	49
3.5 Zrušení závěti.....	51
3.5.1 Současná česká úprava zrušení závěti	51
3.5.2 Německá úprava zrušení testamentu.....	53
3.5.3 Nová česká úprava zrušení závěti	54
3.6 Společný testament	55
3.6.1 Forma	56
3.6.2 Druhy společných testamentů	56
3.6.3 Berlínský testament.....	57
4 Závěr	61
Seznam použitých zkratek	65
Použitá literatura	66
Seznam příloh.....	71
Resumé.....	72

Zusammenfassung	73
Klíčová slova.....	74
Příloha č. 1	75

1 Úvod

1.1 Práva a povinnosti po smrti člověka

Latinské přísloví „Mors certa hora incerta“ (v českém překladu „Smrt je jistá, její hodina nejistá“) dokonale ilustruje skutečnost, že smrt je vlastně jedinou opravdovou jistotou v životě člověka. Ačkoliv tento fakt vyznívá velmi pesimisticky a lidskou přirozeností je o smrti příliš nemluvit, moc o ní nepřemýšlet, leckdy ji až ze svého života vytěsnit, zůstává neodmyslitelnou součástí života člověka. Je vážnou skutečností pro soukromý život, ale i důležitou skutečností pro „život právní“, respektive pro mnoho právních vztahů, do kterých člověk za svého života vstoupil.

Z pohledu práva je smrt právní skutečností, přesněji ji můžeme zařadit do podskupiny právních událostí, to znamená mimovolných skutečností, které však jsou v souladu s normami práva. Smrtí končí fyzická i duševní existence člověka, člověk přichází o právní subjektivitu (tedy o způsobilost mít práva a povinnosti). Podle toho, jak úzce jsou jednotlivá práva a povinnosti, potažmo právní vztahy z nich plynoucí, spjatý s osobou člověka, tak buď spolu s ním zanikají (např. manželství, členství v politických stranách a spolcích, pracovněprávní vztahy, osobnostní autorská práva atd.), nebo naopak přetrvávají dále i po jeho smrti (trvale například majetková práva a dočasně majetková autorská práva). Většina těchto přetrvávajících práv a povinností přechází po smrti na jiné osoby (převážně na fyzické osoby, ale i na právnické osoby) cestou dědění.

Dědění je upraveno v České republice i v Německé spolkové republice normami občanského práva, konkrétně v sedmé části českého občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dále jen OZ) a v páté knize německého občanského zákoníku (*Bürgerliches Gesetzbuch*, dále jen BGB). Připravovaná nová kodifikace českého občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále jen NOZ), která by měla vstoupit v platnost v lednu 2014, se věnuje problematice dědění ve své třetí části. Její rozsah je o poznání větší než rozsah platné úpravy. Dědickému právu se v novém občanském zákoníku věnují paragrafy 1475 až 1720 (oproti tomu v OZ jen paragrafy 460 až 487), které vzhledem k platné úpravě zavádí některé nové instituty.

1.2 Poznámky k práci

Dědické právo je sice poměrně malou výsečí práva občanského, ale svým praktickým významem tvoří jeho důležitou část.

Především vysoká míra výskytu norem dědického práva v každodenním životě spolu s dvousemestrálním studiem na německé univerzitě mě lákaly ke zpracování právě této tematiky.

Ráda bych proto ve své práci podrobně popsala závěť, jeden z nejdůležitějších institutů dědického práva, a pokusila se vystihnout jednotlivé rozdíly obou úprav, srovnat je a zhodnotit jejich přednosti a nedostatky. Samozřejmě se budu věnovat i úpravě dědění v novém občanském zákoníku, jež přinese poměrně mnoho změn. Změny se projevují různě - rozšířením stávajících, či zavedením nových institutů, nebo i jen pouhou změnou názvu nebo změnou pojetí některých ustanovení.

V druhé části práce stručně nastíním dědické právo jako celek a to ve všech zpracovávaných úpravách, tzn. v české úpravě *de lege lata* i *de lege ferenda* a v německé úpravě. Ve třetí části, která tvoří základ práce, se budu věnovat pouze institutu závěti, konkrétně jeho předpokladům, druhům, formám, obsahu, zrušení a dalším souvisejícím problémům. V jednotlivých kapitolách a v závěru práce bych ráda shrnula poznané odlišnosti, ale i podobnosti obou úprav (respektive všech tří úprav).

Jednotlivé pojmy se budu snažit adekvátně přeložit a uvést je vždy do závorky za daným textem, ale některé z nich nemají český, či naopak německý ekvivalent, proto budou uvedeny pouze v daném jazyce. Termíny *závěť*, *testament* a *poslední vůle* budou používány jako synonyma, stejně tak pojem *dědictví* a *pozůstalost*. Určité ústřední pojmy bych předem ráda vysvětlila, resp. uvedla, v jakém smyslu budu v diplomové práci tyto pojmy užívat. Jedná se hlavně o termíny *zůstavitel*, *pořizovatel* a *dědic*. *Zůstavitelem* se rozumí zemřelá osoba, po které se má dědit (ať už je právním důvodem testament, dědická smlouva, odkaz, nebo zákon). *Za pořizovatele* se pak označuje osoba, která za svého života činí pořizování pro případ smrti, tj. testament, odkaz, nebo dědickou smlouvu. Termín *dědic* je užíván pro osobu povolanou k dědění testamentem, dědickou smlouvou i zákonem, ale i pro osobu, které už bylo dědictví potvrzeno pravomocným usnesením soudu.

1.2 Obecně k pojmu dědického práva a k jeho funkci

Historicky rozlišujeme dvě pojetí dědického práva. První pojetí reprezentuje tzv. *kolektivistická teorie*, druhé pojetí pak *teorie individualistická*. Kolektivistická teorie, tedy koncept upravující způsob připadnutí zanechaného majetku určitému celku (kmenu, obci, státu, církvi), jehož byl zemřelý členem, ustoupila v moderní době teorii individualistické, která je výrazem autonomie vůle jednice, uznáním práva rozhodovat o svém majetku pro případ smrti. Důkazem toho je její zakotvení v Listině základních práv a svobod, uvozené ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., konkrétně v článku 11 odstavci 1 – „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.“ Individualistická teorie sama o sobě ale neodpovídá na otázku, jakým způsobem má být určena osoba, které dotčený majetek (přesněji práva a povinnosti) připadne. Proto v rámci tohoto konceptu rozlišuje právní věda česká i německá další dvě zásady. Jednak zásadu *familiarizace* (*Familienerbfolge*), tedy předpoklad, že by předmětný majetek měl připadnout rodinným příslušníkům zůstavitele (pokrevním příbuzným a jeho manželu/manželce) a za druhé zásadu *testovací volnosti* (*Testierfreiheit*), která pro případ smrti zaručuje zůstaviteli právo naprosto libovolně disponovat se svým majetkem.

Současná platná právní úprava dědění u nás i v Německu, včetně nového občanského zákoníku, kombinuje obě zásady. Platí zásada testovací volnosti (osobní autonomie), která je ale v české úpravě omezena institutem tzv. *neopomenutelných dědiců* (*heredes necessarii*) a v německé úpravě institutem tzv. *povinného dílu* (*Pflichtteil*), jež jsou právě projevem zásady familiarizace. V praxi to pak znamená, že zůstavitel sice může odkázat svůj majetek jakékoliv osobě, ale nesmí přitom opomenout některé jemu blízké osoby, jejichž výčet stanoví zákon.

Pojem *dědické právo* se užívá v české i německé právní terminologii ve dvojitým smyslu, a sice v *objektivním* a *subjektivním*. Objektivním smyslem rozumíme souhrn veškerých platných právních norem, které upravují přechod práv a povinností zemřelé osoby na jejího právního nástupce¹, resp. regulují soukromoprávní a majetkoprávní

¹ RADVANOVÁ, Senta, Jan KŘÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVORÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 258. ISBN 978-80-7357-465-9.

následky smrti člověka². Subjektivním smyslem pak rozumíme oprávnění dědice, tedy práva³, která mu vzniknou na základě objektivního dědického práva v důsledku smrti zůstavitele.

Důležitým momentem je *okamžik smrti zůstavitele (Erbfall)*, protože právě tímto okamžikem nabývá dědic dědictví. To znamená, že práva a povinnosti přechází na dědice nezprostředkovaně⁴, není k tomu třeba žádného právního úkonu. K jejich přechodu dojde pouze na základě skutečnosti smrti zůstavitele (*ipso morte*). To platí pro oba dva právní řády, u nás je tato zásada zakotvena v §460 OZ (§1479 NOZ), v BGB pak v §1922 I jako *Grundsatz des Vonselbsterwerb*, nebo také *Anfallprinzip*⁵. Současný OZ obsahuje oproti německému BGB jednu zvláštnost, jedná se o relikv z předchozích úprav, a to o zachování úřední ingerence při nabývání dědictví, ačkoliv platí zásada nabývání dědictví *ipso iure* smrtí zůstavitele.⁶

Přechod práv a povinností, jak na něj nahlížíme z pohledu dědického práva, je v naší platné úpravě ovládan zásadou *univerzální sukcese*⁷ (projevuje se v §470 OZ). Ta vyjadřuje skutečnost, že práva a povinnosti přecházející na dědice tvoří nerozlučný celek, dědic tak vstupuje okamžikem smrti zůstavitele do jeho majetkoprávních poměrů v celém jejich rozsahu.⁸ Nový občanský zákoník, stejně jako německý BGB, zachovává princip univerzální sukcese (*Universalsukzession/Gesamtnachfolge*), v obou se ale projevuje i *princip singulární sukcese*, a to v podobě institutu *odkazu (Vermächtnis)*.

² BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 1. ISBN 978 3 8006 4149 9.

³ i povinnosti

⁴ RADVANOVÁ, Senta, Jan KRŽÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 283. ISBN 978-80-7357-465-9.

⁵ MUSCHELER Karlheinz. *Universalsukzession und Vonselbsterwerb*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2002, str. 141. ISBN 3161478290.

⁶ RADVANOVÁ, Senta, Jan KRŽÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 288. ISBN 978-80-7357-465-9.

⁷ Princip univerzální sukcese se v praxi nevýrazněji projevuje tím, že dědic nejenže nabývá práva po svém předchůdci (zůstaviteli), ale stává se odpovědným i za případné zůstavitelovy dluhy.

⁸ RADVANOVÁ, Senta, Jan KRŽÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 260. ISBN 978-80-7357-465-9.

2 Stručná charakteristika dědického práva ve srovnávaných úpravách

2.1 Společné předpoklady dědění českého a německého právního řádu

K dědění dochází pouze po smrti zůstavitele (*Erblasser*), ale jen samotná skutečnost, že zůstavitel zemřel, k tomu nestačí. Platná ustanovení dědického práva, stejně jako ustanovení nového občanského zákoníku i německého BGB, upravují přechod majetkoprávních vztahů ze zůstavitele na dědice za situace, že jsou splněny všechny předpoklady tzv. *dědické posloupnosti (sukcese)*. Těmito předpoklady jsou: smrt fyzické osoby, existence pozůstalosti, existence způsobilého dědice, právní důvod dědění a nakonec i výsledný projev vůle nebo právně relevantní chování týkající se přijetí, nebo odmítnutí dědictví.

2.1.1 Smrt zůstavitele

Smrt⁹ (Erbfall) je základním východiskem vzniku dědické posloupnosti. Je právní událostí, se kterou zákon (konkrétně tedy občanský zákoník) spojuje vznik, změnu a zánik právních vztahů. Smrtí přestává být fyzická osoba subjektem právních vztahů. Důkazem smrti je u nás tzv. *úmrtní list*, jedná se o veřejnou listinu, kterou vydává příslušný matriční úřad. V Německu je úprava velmi podobná, příslušný potvrzující doklad se nazývá *Sterbeurkunde*. Důležitým údajem je přesné datum a hodina smrti zůstavitele, neboť od tohoto údaje se odvíjí určování osob, které připadají v úvahu jako dědicové. Platná úprava výslovně neřeší situaci, za které není zřejmé, zda zůstavitel zemřel před případným dědicem, nebo zda zemřeli současně.¹⁰ Nový občanský zákoník už tento problém výslovně upravuje v §1479 „*Kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí.*“, stejný význam má i ustanovení BGB v

⁹ Smrtí (latinsky exitus) se z lékařského hlediska rozumí zastavení všech životních funkcí organismu, rozumějíme zastavení úplné, znemožňující opětovné obnovení životních funkcí. V české legislativě najdeme definici smrti jen v ustanovení § 2 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), která zní: „*Pro účely tohoto zákona se rozumí...smrtí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene*“. Stejným způsobem je definována smrt i v německém transplantačním zákonu. Smrtí člověka tedy pro účely dědického práva rozumíme tzv. mozkovou smrt. Zemřít může jen fyzická osoba, tudíž dědění po právnické osobě nepřipadá v úvahu. Právnická osoba neumírá, ale zaniká a její majetkoprávní poměry jsou vypořádávány tzv. likvidací.

¹⁰ Zvláštní situací jsou hromadné havárie. V takových případech se má za to, že případný zůstavitel i dědic zemřeli současně.

§1923(1), které říká, že dědicem může být jen ten, kdo v okamžiku smrti zůstavitele žije. Vyskytují se však případy, kdy smrt nelze dokázat předepsaným způsobem, tj. úmrtním listem, lze-li ji však zjistit, prohlásí soud tuto osobu za mrtvou.¹¹ Stejný postup se použije i pro případ prohlášení nezvěstného za mrtvého. V těchto rozsudcích soud uvede jako den úmrtí den, který se z dostupných informací dá nejpravděpodobněji za takový pokládat. Oba právní řády tuto situaci řeší obdobně.

2.1.2 Existence pozůstalosti

Dalším velmi zásadním předpokladem je *existence dědictví/pozůstalosti (Erbschaft/Nachlass)* v době smrti zůstavitele. Zemře-li člověk nemajetný, nedochází k dědické posloupnosti, jednoduše „není co dědit“. Obecně lze konstatovat, že pozůstalost tvoří ocenitelné hodnoty. Takovými hodnotami jsou samozřejmě věci (movité i nemovité) a pohledávky (pokud smrtí nezanikly) ve vlastnictví zůstavitele, ale i autorská a průmyslová práva, podíly v obchodních společnostech a družstvech nebo také podnik, jehož byl zůstavitel vlastníkem.

Nesmíme ale opomenout, že spolu s aktivy ve vlastnictví zůstavitele tvoří předmět pozůstalosti i jeho pasiva, tedy dluhy.¹² Na dědice tedy přechází aktiva společně s pasivy, dědic se tak vlastně stává *alter egem* zůstavitele.¹³ S tím souvisí i důležitá skutečnost – odpovědnost dědice za zůstavitelovy dluhy, resp. za dluhy tížící pozůstalost. Z platné normy (§ 470 až 472 OZ) vyplývá povinnost hradit dluhy pouze do výše nabytého dědictví. NOZ naopak zavádí koncepci opačnou, tradiční a platnou i v německém prostředí, tedy prvotní povinnost hradit dluhy v plném rozsahu (ne však bezvýhradně, dle NOZ i BGB se lze z této povinnosti vymanit). Čeští dědici odpovídají za dluhy poměrně, to znamená, že jednotlivý dědic odpovídá jen v rozsahu ceny svého podílu k ceně celkového dědictví. Němečtí dědici jsou oproti tomu ve většině případů solidárními dlužníky (*Gesamtschuldner*).

¹¹ RADVANOVÁ, Senta, Jan KRÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 262. ISBN 978-80-7357-465-9.

¹² Součástí dědictví nejsou jen ty dluhy, které smrtí zůstavitele zanikly. Mezi takové dluhy řadíme hlavně ty povinnosti, jejichž splnění je přímo vázáno na osobu zůstavitele (např. pokud se zůstavitel, známý malíř, zavázal namalovat portrét a zemřel, tento závazek na jeho potomky spolu s dědictvím nepřechází).

¹³ RADVANOVÁ, Senta, Jan KRÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 260. ISBN 978-80-7357-465-9.

2.1.3 Způsobilost dědice

Jsou-li splněny dva výše popsané předpoklady, můžeme věnovat pozornost samotné *osobě dědice (Erbe)* a její *způsobilosti být dědicem (Erbfähigkeit)*. Dědicem rozumíme osobu, která zůstavitele přežila, má vůli přijmout dědictví, netrpí tzv. dědickou nezpůsobilostí a zároveň nebyla zůstavitelem platně vydeděna. Právní teorie rozlišuje dva druhy dědické nezpůsobilosti, absolutní a relativní.

Absolutní dědická nezpůsobilost spočívá v objektivních okolnostech, jimiž rozumíme absenci právní subjektivity. Za předpokladu, že způsobilost k právům a povinnostem získává člověk narozením a ztrácí ji smrtí, můžeme z toho vyvodit, že dědicem nemůže být člověk, který v okamžiku smrti zůstavitele¹⁴ nežije. Výjimku z absolutní dědické nezpůsobilosti však tvoří v okamžiku smrti zůstavitele již počaté, avšak ještě nenarozené dítě (tzv. *nasciturus*). Takové dítě je způsobilé mít práva a povinnosti, narodí-li se živé (§ 7 odst. 1 OZ; § 25 NOZ), může tedy být dědicem (§ 1923 odst. 1 BGB). Co se týče právnických osob, ty mohou být dědicem dle OZ pouze na základě testamentární dědické posloupnosti a pouze za situace, že již v okamžiku *delace* existují nebo právě vznikají (jsou v zakladatelské fázi)¹⁵, a nebo ty, které mají být zřízeny právě na základě závěti¹⁶. Nový občanský zákoník ve svém § 1478 umožňuje jako dědice povolát i právnickou osobu, která má teprve vzniknout, stanovuje však podmínku, že tato vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele. Německé právo umožňuje dědit všem právnickým osobám, které mají v době nápadu dědictví právní subjektivitu.¹⁷

Relativní dědická nezpůsobilost, upravená v § 469 OZ a v § 1481 NOZ, je možná jen u fyzických osob. Jedná se o taxativně vyjmenované případy, u kterých nezpůsobilost nastává přímo ze zákona (*ex lege*). Tyto případy můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří případy, kdy se předpokládaný dědic dopustí úmyslného trestného činu vůči osobě zůstavitele, jeho rodičům, dětem nebo manželu;

¹⁴ Okamžik smrti označujeme také latinským pojmem *delace*. Termín *delace* totiž znamená okamžik přechodu dědictví na dědice, okamžik, kdy je dědic k dědění povolán. Tímto okamžikem je v českém i německém právu právě okamžik smrti.

¹⁵ jak vyplývá z §57 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

¹⁶ §477 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve spojení se zákonem č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech

¹⁷ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 4. ISBN 978 3 8006 4149 9.

druhou pak situace, kdy se dopustí zavrženíhodného jednání¹⁸ proti projevu poslední vůli zůstavitele. Velmi podobně upravuje relativní dědickou nezpůsobilost i německé BGB, a to v § 2339 až § 2345. Ale i relativní dědická nezpůsobilost může být prolomena, pokud zůstavitel takové chování dědici promine (§ 469 OZ, § 1481 NOZ a § 2343 BGB).

2.1.4 Právní důvod

Čtvrtým předpokladem dědické posloupnosti je *právní důvod dědění*, resp. důvody. Ty existují v současném českém právním řádu pouze dva – prvním důvodem je *závěť*, druhým pak *zákon*. Závěti, tedy projevu zůstavitelovy vůle, komu má po smrti připadnout jeho majetek, přiznává právní věda i zákon v duchu teorie testovací volnosti větší váhu. Dědění ze závěti (*testamentární dědická posloupnost*) má tedy přednost před děděním ze zákona (*intestátní dědická posloupnost*) - intestátní posloupnost má v podstatě subsidiární povahu¹⁹, tedy pokud existuje testament, je určující v něm obsažená vůle zůstavitele, pokud však závěť neexistuje, dochází k dědění ze zákona. Poměrně často dochází i k souběhu dědění ze závěti a ze zákona.

V německém právním prostředí rozlišujeme, stejně jako v českém, dvě větve dědické posloupnosti – zákonnou/intestátní dědickou posloupnost (*gesetzliche Erbfolge*) a testamentární posloupnost (*gewillkürte Erbfolge*). U druhé jmenované pak nalezneme v BGB více dědických titulů než v OZ. Kromě standardního, nám známého, testamentu (*Testament*) je to i tzv. společný testament manželů (*Gemeinschaftliches Testament von Ehegatten*) a dědická smlouva (*Erbvertrag*). Tyto dědické tituly označujeme souhrnně jako *pořízení pro případ smrti (Verfügung von Todes wegen)*.²⁰

Výčet právních důvodů dědění se v návrhu nového občanského zákoníku oproti současnému stavu rozšiřuje. K aktuálním dědickým titulům (kterými jsou závěť

¹⁸ Mezi zavrženíhodné jednání řadíme jednání *před zůstavitelovou smrtí*, například fyzický a psychický nátlak na to, aby zůstavitel pořídil závěť o určitém obsahu, ale i jednání *po zůstavitelově smrti*, kterým může být fyzické zničení závěti, její zatajení, zfalšování nebo úplné podvržení. Pro ilustraci uvádím, co soud naopak za zavrženíhodné jednání nepovažoval - Krajský soud v Brně (usnesení KS v Brně z 12. 12. 1997 vedené pod spis. zn. 18 Co 60/97) judikoval, že pouhé tvrzení dědice v dědickém řízení, že zůstavitel psal závěť vlastnoručně, ačkoliv bylo v následném soudním řízení rozhodnuto, že zůstavitel závěť vlastní rukou nepodepsal, nelze považovat za zavrženíhodné jednání ve smyslu ustanovení § 469 OZ

¹⁹ Intestátní posloupnost má vůči dědění ze závěti podpůrnou povahu, je však také promítnutím *zásady familiarizace* v našem právním řádu a zároveň vytváří ochranu neopominutelným dědicům, jak je chápe zákon v § 479 OZ.

²⁰ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 50. ISBN 978 3 8006 4149 9.

a zákon) přibývá, po vzoru tradiční úpravy ABGB a právních úprav okolních zemí, staronový titul, totiž dědická smlouva.

2.1.5 Přijetí a odmítnutí dědictví

Posledním předpokladem dědické posloupnosti je pak určité relevantní chování dědice označeného v závěti, v dědické smlouvě, nebo povoláného zákonem, tedy *přijetí* (*Annahme*), popřípadě *odmítnutí* (*Ausschlagung*) dědictví. Respektive k dědickému nástupnictví může dojít jen tehdy, pokud dědic dědictví neodmítne. Podle obou právních řádů nabývá dědic dědictví okamžikem smrti zůstavitele (§ 460 OZ/§ 1479 NOZ, § 1922 odst. 1 BGB). Na základě této koncepce se tedy dědic automaticky (bez svého přičinění a vůle) v okamžiku smrti zůstavitele stává jeho nástupcem, přechází na něj jeho majetek. Platí právní fikce, která s pasivitou dědice spojuje představu, že má zájem dědit.²¹ Autonomie vůle zůstavitele je stěžejní zásadou dědického práva. Zákonodárce ale nechtěl opomenout ani vůli druhé nejdůležitější osoby - dědice, a proto v zákoně zakotvil jeho právo dědictví odmítnout.

V praxi je tato možnost často využívána dědici, kteří nechtějí přijmout „předluženou pozůstalost“.²² Česká i německá ustanovení obsahují podmínky a omezení, za kterých je možno toto učinit (§ 463-468 OZ, § 1485-1489 NOZ, § 1942-1966 BGB).

Těmi jsou: předepsaná forma (výslovné prohlášení vůči soudu, notářsky ověřená listina); lhůta, ve které lze dědictví odmítnout (v ČR měsíc, v SRN 6 týdnů od doby, kdy se dědic dozví o nápadu dědictví); neodvolatelnost odmítnutí; odmítnutí dědictví jako celku (nelze odmítnout jen část dědictví, nebo ho odmítnout s výhradami) a konečně nelze dědictví odmítnout poté, co ho dědic přijal (za přijetí však předpis nepovažuje jen výslovný projev, vyjádření dědice, že dědictví přijímá, ale je jím i pouhé faktické chování dědice – to, že nakládá se zděděným majetkem).

²¹ Ustanovení o nabývání dědictví v ABGB naopak vyžadovalo po osobě povoláné k dědění aktivitu v podobě podání dědické přihlášky, tedy výslovného projevu vůle stát se dědicem (tzv. adiční princip).

²² Předluženou pozůstalostí rozumějme takovou pozůstalost, kde pasiva převyšují aktiva.

2.2 Testamentární a intestátní dědická posloupnost

Testamentární posloupnosti, tedy dědění na základě poslední vůle zůstavitele, v českém a německém prostředí se budu podrobně věnovat v hlavní části své práce. Nyní bych ráda ve stručnosti uvedla přehled fungování dědění ze zákona podle občanského zákoníku, nové úpravy a německého zákoníku.

Společným znakem zákonné posloupnosti ve všech třech pojetích je jednak její *podpůrná funkce* vůči preferované zásadě autonomie vůle zůstavitele²³ a pak také rozdělení myslitelných dědiců do několika *dědických skupin/tříd*. Shodně řeší všechny právní úpravy problematiku manželských a nemanželských dětí, a to tak, že mezi nimi nečiní žádného rozdílu, stejný je i princip preference dědiců jako osob, které byli za zůstavitelova života jeho nejbližšími (dětí, manžel/partner, rodiče, sourozenci), tudíž přednostního hledání dědiců ve vyšších skupinách. U nás jsou v současnosti 4 dědické skupiny, NOZ jejich počet rozšiřuje na 6. Zákonodárce zdůvodňuje tento nárůst skupin v důvodové zprávě snahou omezit případy, kdy dědictví připadne státu jako odúmrt' a upřednostnit tak dědicovy, i třeba vzdálenější, příbuzné.

Německý BGB označuje dědické třídy jako *řády (Ordnung)* a obsahuje jich 5. Skupiny jsou tvořeny v zásadě pokrevními příbuznými dle systému tzv. *parentel*²⁴ (*Parentelsystem*) ale i právními příbuznými, tedy manželem/partnerem zůstavitele. Vymezení zákonných dědiců rozsahem jednotlivých skupin sleduje to, aby nedocházelo k nástupnictví tzv. *smějících se dědiců*, těmi rozumíme velmi vzdálené příbuzné zůstavitele, pro které jeho smrt neznamena žádnou citovou újmu, ale pouze materiální výhodu.²⁵ Všechny právní úpravy pamatují i na případy, kdy dědictví nepřipadne žádnému dědici (ať už z toho důvodu, že žádný neexistuje, nebo z důvodu odmítnutí

²³ vyjádřenou např. možností odkázat majetek formou poslední vůle, nebo dědickou smlouvou, nebo jeho část formou odkazu; možností stanovit v závěti určité podmínky, které „zatěžují“ dědictví; možností stanovit náhradního dědice, nebo třeba možností vydědění potomka

²⁴ *Parentela* je výraz pocházející z římského práva a označuje skupinu osob pocházejících od společného předka (dětí, vnucí, pravnucí).

²⁵ RADVANOVÁ, Senta, Jan KŘÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVORÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 282. ISBN 978-80-7357-465-9.

dědictví povolaným dědicem), taková pozůstalost se označuje jako *odúmrť* (*Gesetzliches Erbrecht des Staates*) a připadá státu.

2.3 Nejvýraznější změny v oblasti dědického práva, které přinese NOZ

Jak už jsem předeslala v úvodu práce, platná česká úprava dědického práva je zakotvena v sedmé části občanského zákoníku. Svým rozsahem 41 paragrafů je oproti německé úpravě, ale i oproti úpravě v novém občanském zákoníku znatelně kratší.

Zákonodárce se při tvorbě nového občanského zákoníku inspiroval hlavně tradičními instituty Všeobecného zákoníku občanského z roku 1811 (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, dále jen ABGB). Ovšem vedle ABGB vzali tvůrci v úvahu také dědickou úpravu v sousedních zemích. To je podle mého názoru krok správným směrem, protože naše země se po staletí vyvíjely společně jak z hlediska historického, geografického, tak kulturního. Necitelný zásah do tradičních institutů dědického práva přišel až s jednačtyřicet let trvajícím komunistickým režimem. Nyní, kdy už více než jedna generace měla to štěstí vyrůst opět v právním státě, je na čase vrátit se tam, kde byl demokratický vývoj naší společnosti, ale i celého právního systému přetržen.

V krátkosti a stručnosti bych ráda v následujících odstavcích zmínila nejdůležitější novinky budoucí české úpravy dědického práva. Konkrétně jimi jsou: další dědický titul - dědická smlouva, nová možnost zřít se dědického práva a možnost vzdát se dědictví, jiná úprava odpovědnosti dědiců za zůstavitelovy dluhy a rozšíření dědických skupin při dědění ze zákona.²⁶

Dále jsou to pak změny, které se dotýkají dědění ze závěti, a proto je zmíním v příslušných kapitolách své práce. Jedná se o změněnou úpravu povinného dílu, nově zavedený institut odkazu a privilegované závěti, a právo zůstavitele určit dědického náhradníka.

2.3.1 Dědická smlouva

Dědická smlouva (upravená v § 1582 a násl. NOZ) je na rozdíl od závěti dvoustranným právním úkonem mezi zůstavitelem a jakoukoli třetí osobou.²⁷ Dědickou smlouvu lze jednoduše vystihnout jejími dvěma charakteristickými znaky: a) po smrti zůstavitele představuje pro dědice v ní uvedené dědický titul, b) pro zůstavitele je závazná, tedy

²⁶ Zvětšení počtu dědických skupin je již zmíněno v předešlé kapitole 2.2.

²⁷ Dědickou smlouvu dle ABGB mohli uzavřít pouze manželé mezi sebou.

nemůže ji sám jednostranně zrušit (na rozdíl od závěti, jednostranného projevu vůle, který může zůstavitel kdykoliv odvolat). Za zůstavitelova života nemá druhá smluvní strana žádný nárok na předmětný majetek, naopak zůstavitel s ním může volně disponovat (pokud by ale zůstavitel postoupil dotčený majetek jiné osobě například závětí, nebo darovací smlouvou, může se pak druhá smluvní strana dovolávat neúčinnosti takového jednání - § 1588 odst. 2 NOZ). Po formální stránce je pro uzavření dědické smlouvy nutná forma veřejné listiny.²⁸ Určité omezení smluvních stran pak nastoluje § 1585 odst. 1 NOZ, který nedovoluje smlouvu uzavřít o celé pozůstalosti.²⁹

2.3.2 Zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví

Naše současné právo neumožňuje dědici zřici se dědického práva tzv. *pro futuro*, tedy práva, které mu má teprve vzniknout. To se s účinností nového zákoníku změní. Podle § 1484 NOZ se dědic bude moci smlouvou (ve formě veřejné listiny) se zůstavitelem svého dědického nároku dopředu zřici.

Platný občanský zákoník nepočítá ani s institutem vzdání se dědictví. Dědic může dle § 463 a násl. OZ dědictví odmítnout, ale nemůže ovlivnit, komu pak připadne. V § 1490 NOZ zákonodárce dává dědici možnost se před soudem svého dědictví vzdát ve prospěch jím určené osoby.

2.3.3 Odpovědnost za zůstavitelovy dluhy

Nynější OZ koncipuje dědicovu odpovědnost za dluhy zůstavitele pouze jako odpovědnost do výše nabytého dědictví (§ 470 OZ). Nový kodex naopak zvýhodňuje věřitele, protože zavádí zásadu povinnosti uhradit dluhy v jejich plné výši, tedy případně i nad rámec dědictví (§ 1701 NOZ). Z této povinnosti se dědic může vyvázat, jen pokud uplatní tzv. *výhradu soupisu* (§ 1706 NOZ). Zákon dává tímto ustanovením dědici jistou ochranu, šanci ohraničit rozsah povinnosti splatit dluhy. Soupis pozůstalosti musí dědic v zásadě uplatnit do 1 měsíce ode dne, kdy ho soud na toto jeho právo upozornil (§ 1675 NOZ).

²⁸ v tomto případě notářský zápis

²⁹ Dědickou smlouvu lze uzavřít maximálně o 3/4 pozůstalosti. 1/4 musí zůstat „volná“, aby o ní zůstavitel mohl rozhodnout dle zvlášť projevené vůle.

3 Česká a německá úprava dědění ze závěti

3.1 Pojem a charakter závěti

Závěť (nebo také poslední pořízení, poslední vůle, testament či zastarale kšaft) lze obecně a laicky popsat jako formální projev vůle fyzické osoby, ve kterém určuje, co se má stát s jejím majetkem poté, co zemře. Český ani německý občanský zákoník legální definici závěti neuvádějí, v novém občanském zákoníku ji už v § 1494 nalezneme. Z právního hlediska je závěť (*Testament*) vlastně právním úkonem. Charakteristickými znaky tohoto úkonu jsou zejména jeho jednostrannost, neadresnost, formálnost, odvolatelnost a také to, že pořizovatel tento úkon činí pro případ smrti (*mortis causa*) a to výlučně osobně. Závěť navíc smí pořídít pouze jedna fyzická osoba, naše platná právní úprava, ani úprava *de lege ferenda* nepřipouští společnou závěť několika osob (§ 476 odst. 3 OZ, § 1496 NOZ). Naopak německé právo takovou možnost zná a upravuje ji jako tzv. *společný testament* (*Gemeinschaftliches Testament*), o kterém pojednává kapitola 3.6.

Každý právní úkon, tedy i závěť, musí k tomu, aby byl platný, splňovat určité náležitosti předepsané zákonem. Občanský zákoník i BGB kladou na právní úkon tyto požadavky: úkon musí být učiněn svobodně a vážně, srozumitelně a určitě, nesmí být činěn v duševní poruše, nesmí svým obsahem nebo účelem odporovat zákonu nebo jej obcházet, a konečně se nesmí přičít dobrým mravům. Kromě těchto obecných nutností, které musí být splněny u všech právních úkonů, mají-li být platné, musí závěť splňovat ještě zvláštní náležitosti, které vystihují právě její specifický charakter. Tyto přísnější požadavky se týkají hlavně formálních náležitostí a vyvolány jsou její neadresností a skutečností, že právní následky závěť vyvolává až v době, kdy už je pořizovatel po smrti, a proto se hůře zjišťuje, co projevem své vůle vlastně zamýšlel.³⁰

Německý BGB obsahuje na rozdíl od českého OZ řadu výkladových ustanovení, která mají pomocný význam při zjišťování zůstavitelovy vůle (pro představu uvádím např. § 2072 BGB, který uvádí, co se rozumí pod vyjádřením zůstavitele, pokud v závěti bez dalšího uvede, že „zanechává majetek chudým“; v takovém případě případně majetek obecní pokladně té obce, kde měl zůstavitel své poslední bydliště, jež

³⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 42. ISBN 978-80-25-11659-3.

má za povinnost tyto prostředky rozdělit mezi „své chudé“).

Český zákoník nepamatuje na situace, kdy nelze zcela přesně vyložit vůli zůstavitele. Zůstavitelův úmysl se pak vykládá za použití tzv. *teorie vůle*, tedy s přihlédnutím ke všem okolnostem daného případu. K takovému závěru došel v jednom ze svých rozhodnutí i Nejvyšší soud ČR: „*K posouzení skutečné vůle pisatele závěti, jsou-li o ní pochybnosti, je třeba zjišťovat vedle znění textu listiny (slovního výkladu) všechny okolnosti, za nichž byl projev vůle o ustanovení závětních dědiců učiněn a z nichž lze dovodit skutečnou vůli zůstavitele. Okolnosti případu jsou skutečností existující vně vlastního projevu vůle, a to i tehdy, když je předepsána písemná forma. Není napravováním neurčitosti projevu vůle, jestliže projev vůle je vykládán se zřetelem k okolnostem případu.*“.³¹

Koncepce nového občanského zákoníku už obsahuje explicitní pokyn jak vykládat závěť v § 1494 odst. 2 a § 1495, tedy výslovně zakotvuje zásadu vykládat testament tak, aby se co možná nejvíce vyhovělo vůli zůstavitele.

Sepsání testamentu, charakterizovaného jako ryze osobní úkon, nemůže zůstavitel delegovat na jinou osobu (ani na zákonného zástupce, ani na zplnomocněného zástupce). BGB tuto zásadu v § 2064 explicitně stanovuje, český OZ výslovný zákaz zastoupení neobsahuje. Lze ho ale dovodit z jiných paragrafů – např. z § 476, který mimo jiné říká, že „*zůstavitel může závěť buď napsat vlastní rukou, nebo ji zřídit v jiné písemné formě*“. Zároveň ale nelze vyloučit, aby si nechal zůstavitel při tvorbě závěti poradit, tato rada však nesmí v žádném případě nahradit či nějak omezit vůli pořizovatele. Podle § 2065 odst. 2 BGB nesmí zůstavitel přenechat určení dědice třetí osobě, tzv. *tertiovi*. Toto ustanovení však přináší spolu s rozhodnutím Spolkového soudního dvora v praxi problémy. V tomto rozhodnutí soud totiž připouští, aby *tertius* na základě objektivních kritérií stanovených zůstavitelem v závěti určil osobu dědice nebo výši dědického podílu. Za zásadní je v tomto rozsudku³² nutné považovat formulaci „*na základě objektivních kritérií stanovených zůstavitelem*“, která vylučuje subjektivní rozhodování *tertia*. Takové objektivní určení by pro ilustraci mohlo vypadat

³¹ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky, spis. zn. 4 Cz 61/86; FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. str. 393-394. ISBN 80-7357-182-x.

³² rozsudek BGH ze dne 18. 11. 1954, spis. zn. IV ZR 152/54; uveřejněn v BGHZ sv. 15, str. 199-200.

např. takto: „*Podnik zdědí to z mých dětí, které úspěšně absolvuje studium na vysoké škole ekonomického zaměření. V případě, že se to nepodaří jen jednomu dítěti, bude dědit nejstarší z nich. Určení dědice pak učiní můj bratr Hans.*“ V takovém ustanovení, které tedy vyhovuje požadavkům rozsudku BGH však není ani nejmenší prostor pro subjektivní uvážení třetí osoby, a ustanovení *tertia* je tak vlastně nadbytečné. Německý autor Ebenroth se ve své knize vyslovuje pro to, aby třetí osobě byl ponechán alespoň minimální prostor k uvážení³³, a odvolává se na starší rozsudek Říšského soudu³⁴, podle kterého by mohlo ustanovení v závěti znít např. takto: „*Podnik zdědí to z mých dětí, které úspěšně absolvuje studium na vysoké škole ekonomického zaměření. V případě, že se to nepodaří jen jednomu dítěti, určení dědice pak učiní můj bratr Hans podle toho, které z dětí se mu bude zdát pro vedení podniku ve stejném duchu jako doposud nejvhodnější.*“ Za stávající situace, kdy se Spolkový soudní dvůr neodchýlil od svého rozsudku, je ale takové určování dědiců pomocí *tertia* nemyslitelné.

Dalšími dvěma charakteristickými znaky, a to jednostranností a odvolatelností, se závěť vymezuje vůči dědické smlouvě. Testament totiž může pořizovatel kdykoliv za svého života změnit nebo odvolat, aniž by potřeboval číkoli souhlas.

³³ EBENROTH, Carsten Thomas. *Erbrecht*. München: C. H. Beck, 1992. str. 114. ISBN 3-406-35875-6.

³⁴ rozsudek RG ze dne 6. 2. 1939, spis. zn. IV 188/38; uveřejněn v RGZ sv. 159, str. 296.

3.2 Předpoklady platnosti závěti

Kromě náležitostí uvedených v předcházející kapitole, je třeba při tvorbě závěti dodržet její zákonem předepsanou formu, v době sepsání musí být pořizovatel způsobilý k jejímu zřízení (*testierfähig*) a testament musí dále splňovat formální i obsahové náležitosti, které stanoví zákon. Pokud některou z těchto náležitostí závěť nespĺňuje, je nutné na ni pohlížet jako na neplatnou (§ 38, 39, 40 OZ).

Česká úprava jí připisuje v drtivé většině případů tzv. *absolutní neplatnost* (*negotium nullum*), která nastává přímo ze zákona (*ex lege*).³⁵ Testament je neplatný od počátku (*ex tunc*) a k jeho neplatnosti je přihlíženo z úřední povinnosti (*ex officio*). Absolutně neplatná závěť sice existuje, ale nevyvolává žádné právní účinky. Zastoupena je v dědickém právu i tzv. *relativní neplatnost* právního úkonu. Relativní neplatností je podle § 479 OZ stižena závěť, která odporuje zákonnému nařízení o povinných dílech potomků. Neplatnou (také *ex tunc*) se ale závěť stává až poté, co se neplatnosti dotčená osoba v dané lhůtě dovolá (§ 40a ve spojení s § 101 OZ). Relativně neplatná závěť se považuje za platnou a vyvolává právní účinky, dokud se oprávněná osoba nedovolá neplatnosti.

Německá právní teorie neplatnost právních úkonů pojímá velmi podobně, liší se jen názvosloví. Rozděluje neplatné právní úkony na: právní úkony ze zákona nicotné (*Nichtigkeit von Rechtsgeschäft*) a na ty právní úkony, které se stávají nicotnými až po jejich napadení oprávněnou osobou v zákonem aprobované lhůtě (*anfechtbare Rechtsgeschäfte*).

Stejně jako v ČR ani v Německu neznamena ve většině případů jedno, nebo i více neplatných ustanovení v závěti neplatnost celého dokumentu (§ 41 OZ, § 139 ve spojení s § 2085 BGB).

³⁵ KNAPPOVÁ, Marta, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2005, str. 163. ISBN 80-7357-127-7.

3.2.1 Testovací způsobilost zůstavitele

Oba právní řády kladou na pořizovatele závěti požadavek plné způsobilosti k právním úkonům. Tu u nás fyzická osoba získává dosažením zletilosti, tj. zpravidla věku osmnácti let (§ 8 OZ). Zletilosti lze dosáhnout i předčasně, pokud osoba starší 16 let uzavře se souhlasem soudu manželství (§ 194 OSŘ). V oblasti dědického práva zákonodárce, sleduje naplnění zásady autonomie vůle, umožnil v § 476d odst. 2 OZ, aby závěť sepsala i osoba, jež dovršila 15. rok věku. Ochranu takového mladého člověka pak zajišťuje stanovenou povinností sepsat závěť pouze formou notářského zápisu. Člověk, který nedosahuje požadovaného věku, tedy nemá plnou způsobilost k právním úkonům, nemůže testament platně zřídít.

K testovací nezpůsobilosti dochází ale ještě jinými způsoby. A to tehdy, pokud byla osoba soudem zbavena způsobilosti k právním úkonům, nebo jí tato byla omezena (v míře, která vylučuje pořízení závěti - § 10 ve spojení s § 38 odst.1 OZ) a také tehdy, kdy zřizuje závěť osoba, která v daném okamžiku trpí duševní poruchou, která ji činí pro tento úkon neschopnou (§ 38 odst. 2 OZ).

Německý zákonodárce upravuje testovací způsobilost (*Testierfähigkeit*) v § 2229 BGB jako speciální ustanovení k obecným předpokladům způsobilosti k právním úkonům (*Geschäftsfähigkeit*). Plnoletosti se v Německu nabývá stejně jako u nás 18. rokem věku (§ 2 BGB), a tím i plné způsobilosti k právním úkonům. Testovací způsobilost ale přiznal německý zákonodárce již 16leté osobě³⁶, a dokonce k sepsání testamentu ani nepožaduje souhlas (*Einwilligung*) nezletilcova zákonného zástupce (který je jindy požadován - § 107 BGB). Jednoduše proto, že sepsáním závěti nevzniká nezletilému žádná újma.³⁷

V německém právu, na rozdíl od našeho, se již nevyskytuje institut zbavení způsobilosti k právním úkonům. Tento byl nahrazen institutem opatrovnictví (*Betreuung*). V rámci opatrovnictví je (podle § 1903 odst. 1 BGB) k úkonům, které by mohly znamenat nebezpečí pro opatrovanou osobu, nebo její majetek, nutný souhlas opatrovníka (*Einwilligungsvorbehalt*). Tato výhrada souhlasu se ale nevztahuje na pořízení pro případ smrti (§ 1903 odst. 2 BGB).

³⁶ Stejně jako u nás, smí nezletilý sepsat závěť jen formou notářského zápisu. Všechny ostatní formy závěti smí pořizovat osoba až po dosažení zletilosti.

³⁷ EBENROTH, Carsten Thomas. *Erbrecht*. München: C. H. Beck, 1992. str. 118. ISBN 3-406-35875-6.

Zletilá osoba je tak nezpůsobilá k pořízení závěti pouze pro chorobnou duševní poruchu, slabomyslnost nebo v případě, že není kvůli poruše vědomí sto posoudit význam svých volních prohlášení (§ 2229 odst. 4 BGB). Testament pořízený takovou osobou se považuje v Německu za platný, dokud se oprávněná osoba nedovolá testovací nezpůsobilosti pořizovatele a neprokáže-li ji k okamžiku sepsání závěti.³⁸

Tím, že německý občanský zákoník považuje závěť sepsanou dle § 2229 odst. 4, řečeno českým názvoslovím, za relativně neplatnou (na rozdíl od českého občanského zákoníku, který subsumuje případy § 38 odst. 2 do oblasti absolutní neplatnosti), posiluje tak autonomii vůle zůstavitele, protože u něho akceptuje možnou existenci tzv. *světlych chviliek*. Z ryze praktického pohledu však, podle mého názoru, mohou „světlé chvíle“ způsobovat poměrně značné problémy při jejich dokazování před pozůstalostním soudem.

3.2.2 Náležitosti vůle a její projevu

Náležitosti vůle

Vůle pořizovatele závěti musí být především svobodná, vážná a prosta omylu.

Svobodná vůle je takové rozhodnutí zůstavitele, které bylo učiněno bez negativního působení vnějších vlivů a nátlaku. Pod tímto širokým pojmem rozumíme fyzické donucení (*vis absoluta*) a bezprávnou výhrůžku (*vis compulsiva*).

Fyzické donucení (*unwiderstehlicher mechanischer Gewalt*) se v praxi vyskytuje málokdy, ale lze si ho například představit jako situaci, kdy osoba vede nemohoucímu zůstaviteli při sepisování závěti ruku.

Takový testament by byl dle českého práva absolutně neplatný (český OZ nepracuje s termínem nicotnost), dle německé terminologie nicotný.

Bezprávní výhrůžka (*widerrechtliche Drohung*) je psychické donucení zůstavitele k něčemu, co být vynuceno nesmí (právě v tom spočívá její bezprávnost). Aby se jednalo o bezprávní výhrůžku, musí navíc vzbudit u zůstavitele důvodnou obavu.

Bezprávní výhrůžka se v praxi asi bude vyskytovat nejčastěji v případech, kdy např. je zůstavitelem senior, zůstavitel není zcela zdravý nebo žije osamocen, resp. tehdy, kdy je pořizovatel odkázán na pomoc druhých. Taková osoba se totiž stává lehce vydíratelnou např. právě bezcharakterním ošetřovatelem.

³⁸ LANGE, Heinrich, Kurt Kuchinke. *Erbrecht*. 5. Auflage. München: C. H. Beck, 2001. str. 327. ISBN 978-3-406-47253-4.

Německý soud v Düsseldorfu judikoval, že o bezprávní výhružku se nejedná v případě, kdy je zůstavitel „pouze“ podroben ovlivňování ze strany případného dědice (nebo třetí osoby) v podobě opakovaných proseb o obmyšlení v závěti.³⁹ Tento závěr se mi jeví jako ospravedlnitelný, vzhledem k tomu, že asi nelze objektivně stanovit jakousi únosnou mez takového přemlouvání.

České právo stíhá takovou závěť absolutní neplatností, německé právo vyžaduje soudní napadení takového testamentu (resp. daného ustanovení⁴⁰) oprávněnou osobou. Tou je dle § 2080 odst. 1 BGB každý, kdo by měl ze zrušení napadeného ustanovení užitek (ne však sám pořizovatel, protože ten může takový projev kdykoliv odvolat).

Vážnost projevené vůle v závěti je další podmínkou její platnosti. Neplatná je tedy závěť pořízená v žertu, při hře, při vyučování a dále tehdy, pokud se jedná o tzv. *simulovaný právní úkon* nebo o případ tzv. *mentální rezervace* (vnitřní výhrady).⁴¹

Simulovaný právní úkon (*Scheinerklärung*)

O simulovanou závěť jde za situace, kdy obě strany ví, že projevená vůle není skutečná. Ten, kdo takový právní úkon činí, jeho projevení vlastně jen předstírá, ve skutečnosti závěť ani pořídit nechce. Tento úkon je pak považován za neplatný.

Vnitřní výhrada (*geheimer Vorbehalt*)

Pod tímto pojmem rozumíme trochu odlišnou situaci, než je předchozí uvedená. V tomto případě zůstavitel chtěl projevit vůli uspořádat své majetkové poměry po smrti, avšak nechtěl způsobit určité následky. Při svém jednání měl vůči některým následkům výhradu, ale tu nijak neprojevil navenek.

Podle § 116 BGB je právní úkon učiněný s mentální rezervací neplatný v případě, že druhá strana, které byl úkon určený, o této vnitřní výhradě věděla. Toto ustanovení je ale použitelné jen pro adresné právní úkony, kdy je druhá strana známa. Testament je však ze své podstaty právním úkonem neadresným, § 116 BGB by se na něj tedy podle mého názoru vztahovat neměl.

České právo považuje takový úkon, stejně jako německé, za platný. V obou zemích se ale na tento problém vyskytují i opačné názory, tedy že v důsledku vnitřní výhrady

³⁹ usnesení OLG Düsseldorf ze dne 7. 9. 1999, spis. zn. 1 W 4291/98; uveřejněno ve FamRZ roč. 2000, str. 912.

⁴⁰ rozsudek BGH ze dne 8. 5. 1985, spis. zn. IVa ZR 230/83; uveřejněn v NJW roč. 1985, str. 2025.

⁴¹ KNAPPOVÁ, Marta, Jiří Švestka, Jan Dvořák. *Občanské právo hmotné 1*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI, 2005. str. 153. ISBN 80-7357-128-5.

postihující vážnost zůstavitelovy vůle, nemůže být takový právní úkon platný. Prosazení této koncepce v praxi je ale vinou velmi složitého dokazování existence/neexistence vnitřní výhrady v podstatě nemožné.

V neposlední řadě musí být zůstavitelova **vůle prosta omylu**.

Omylem (*Irrtum*) nazýváme stav, kdy jednající chce projevit určitou vůli, ale ve skutečnosti nevědomky projeví vůli jinou. Proto, aby poslední vůle byla neplatná z důvodu omylu, se musí jednat o omyl podstatný. Tj. takový omyl, bez něhož by zůstavitel závěť vůbec nese-psal, nebo by tato měla jiný obsah.⁴² Nejčastěji se v praxi asi bude jednat o obmyšlení osoby, o které se zůstavitel mylně domníval, že je s ní v příbuzenském vztahu, nebo že obmyšlený dosáhl určitého společenského postavení/vzdělání, nebo že je/není ženatý s určitou osobou atd.

Český občanský zákoník upravuje neplatnost právního úkonu z důvodu omylu jen v § 49a, který ovšem postihuje právní úkony adresné (konkrétně smlouvy), protože pro neplatnost takového úkonu vyžaduje to, aby osoba, jíž byl úkon adresován, omyl přímo sama vyvolala nebo o něm alespoň věděla.

Proto nemůžeme tuto úpravu vztáhnout na případy omylu v závěti. Existence omylu v testamentu, resp. jeho neplatnost se nejspíše bude dovozovat jen z jejího obsahu.

Německý BGB upravuje omyl v závěti explicitně v § 2078, kde umožňuje napadení takového testamentu. Zvláštní případ omylu navíc zmiňuje v § 2079. V něm je popsána situace, kdy zůstavitel v posledním pořízení nezmínil osoby oprávněné k povinnému dílu (žijící nebo alespoň počaté v době jeho smrti), protože o jejich existenci neměl tušení. Takovou závěť lze také napadnout u pozůstalostního soudu. V situaci, kdy je zřejmé, že by zůstavitel pořídil závěť ve stejném znění i v případě, že by o existenci takových osob věděl, napadení možné nebude.

Náležitosti projevu vůle

Projev vůle zůstavitele musí být v závěti učiněn především srozumitelně a určitě. Oba tyto požadavky se týkají především nejdůležitější složky závěti, a tou je určení dědiců a majetkových hodnot, které jim mají posledním pořízením připadnout. Vykládání a objasňování projevu vůle u tak specifického právního úkonu, jakým je závěť, je velmi obtížné. Situace je zkomplikována nemožností přímého objasnění od

⁴² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 47. ISBN 978-80-25-11659-3.

toho, kdo tento právní úkon učinil, tedy zůstavitelem. Jeho vůli lze zjistit už jen zprostředkovaně. Jak jsem již zmínila v kapitole 3.1, česká úprava dědického práva (na rozdíl od německé) neobsahuje speciální výkladová pravidla. Musí se tedy použít obecné pravidlo výkladu právních úkonů, jak nám je předkládá §35 odst. 2 OZ.

Při výkladu nesrozumitelného nebo neurčitého ustanovení testamentu je tedy používána teorie vůle, která se snaží všemi dostupnými postupy dopátrat vůle zůstavitele. Judikatura však jasně zakazuje vůli, kterou zůstavitel buď vůbec neměl, nebo kterou sice měl, ale neprojevil ji během výkladu jakkoliv doplňovat, nahrazovat nebo měnit.⁴³ Pokud ani po výkladu není vůle ze závěti patrná, činí to testament neplatným.⁴⁴

3.2.3 Formy závěti

Forma závěti je způsob, jakým je vůle pořizovatele projevena navenek. Oba právní řády uznávají za platnou závěť jen takovou, která je pořízena v zákonem stanovené formě.

Německá literatura rozlišuje 2 skupiny testamentů: a) *řádne (ordentliche Testamente)*, kam řadí vlastnoruční testament a testament formou notářského zápisu b) *mimořádne (außerordentliche Testamente)*, kam patří testament před starostou, testament před třemi svědky a testament na moři. Kromě těchto dvou základních skupin, zná německé právo ještě jako výjimku z pravidla, že testament smí pořídít pouze jedna osoba, tzv. *společný testament* (o něm pojednává podrobně kapitola 3.6).

Česká odborná literatura dělí formy závěti do dvou skupin. První skupina tzv. *soukromých závětí* je tvořena testamenty holografními a allografními a druhá skupina tzv. *úředních/veřejných závětí* je tvořena závěťmi pořízenými formou veřejné listiny, tedy notářským zápisem.

BGB a nový občanský zákoník znají ještě další skupinu závětí, tzv. *privilegované závěti/závěti pro případ nouze*. Touto úpravou dává německý a do budoucna i český zákonodárce osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení života

⁴³ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. 21 – C 1627; ŠVESTKA, Jiří, Oldřich JEHLIČKA, Jiří SPÁČIL a Marta ŠKÁROVÁ. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: Beck, 2006, XXVI, str. 238. ISBN 80-7179-486-4.

a usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 11. 2001, spis. zn. 21 Cdo 372/2001; FIALA, R.: *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. str. 406. ISBN 80-7357-182-x.

⁴⁴ SRNS 884/2002; FIALA, R.: *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. str. 406. ISBN 80-7357-182-x.

a nemohou sepsat závěť v jedné z klasických forem, možnost i tak pořídit o svém majetku poslední vůli.

Současný občanský zákoník privilegovanou závěť nezná, taxativně stanovuje pouze tři formy závěti, a to závěť vlastnoruční (*holografní*), závěť sepsanou jinak než vlastní rukou (*allografní*) a konečně závěť sepsanou formou notářského zápisu.

Forma, resp. formální náležitosti závěti a jejich eventuální nedodržení tvoří jednu z nejproblematictějších otázek dědického práva. Zákonodárcem přísně stanovené formální podmínky závěti vysvětlují jeho snahu co nejvíce ochránit pravost závěti a samotného zůstavitele před unáhleným a nepromyšleným rozhodnutím. Na rozdíl od německé úpravy, požaduje český OZ v § 476 odst. 2, aby byl v každé závěti obsažen záznam data (dne, měsíce a roku), kdy byla závěť podepsána. Při striktním výkladu tohoto ustanovení pak bude závěť datovaná např. způsobem „na Nový rok 2013“, „na Štědrý den roku 2012“ neplatná. Nová česká úprava už datování závěti nevede jako podstatnou náležitost závěti.

Holografní testament

Vlastnoruční (*holografní*) závěť (*eigenhändiges Testament*) je nejtradičnějším a nejrozšířenějším typem závěti vůbec a vyskytuje v obou právních úpravách. Její výhodou je to, že ji lze sepsat bez pomoci jakékoliv jiné osoby, rychle a na jakémkoli místě a navíc v podstatě bez nákladů.⁴⁵

Celý text vlastnoruční závěti musí být sepsán vlastní rukou zůstavitele a jím i podepsán. Pod pojmem „*vlastní rukou*“ se podle Jindřicha rozumí především to, že zůstavitel sepisuje testament bez cizí pomoci.⁴⁶ Za holografní závěť tak považujeme i testament napsaný jinou částí těla, např. ústy, nohou, nebo protézou. Stejně se k tomuto problému staví i německá literatura.

Podpis musí uzavírat celý text závěti, plní totiž identifikační a ukončovací funkci (v německé literatuře tzv. „*Identitätsfrage*“ a „*Abschlussfrage*“). Podpisem se právní úkon dovršuje, proto text, který se vyskytuje až pod podpisem, nemůže být považován

⁴⁵ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 68. ISBN 978 3 8006 4149 9.

⁴⁶ JINDŘICH, Miloslav. *Závěť a další listiny pro případ smrti*. Právní rádce. roč. 1996, č. 5, str. 14. ISSN 1210-4817

za platný.⁴⁷ Zajímavé ale je, že německá praxe bere za platný i testament sepsaný na papíře, jenž není podepsaný, ale je vložen do obálky, na které je podpis a dovětek zůstavitele, že uvnitř obálky se nachází jeho poslední vůle. Česká judikatura je striktnější a toto neumožňuje.

V případě, že v textu závěti se sice vyskytuje označení pisatele (např. „já, Franz Prinz, odkazuji...“), ale podpis chybí, je testament v zásadě formálně neplatný (německy zásada „*Oberschrift ist kein Unterschrift*“).⁴⁸

Podpis by se v ideálním případě měl skládat z křestního jména a příjmení zůstavitele. České soudy uznávají i pouhé příjmení, pokud o totožnosti pisatele nejsou pochybnosti. S podpisem ve formě zkratky, pseudonymu nebo příbuzenského vztahu (např. „M. H.“, „Nanynka“, „Tvůj táta“ atd.) je to už ale o mnoho složitější. Německá literatura i judikatura dovozuje, že taková závěť je platná, pokud je totožnost pisatele zřejmá, resp. zjistitelná, čeští autoři však v tomto za jedno nejsou. Já osobně bych se přiklonila k závěru, že taková závěť (lze-li bez pochyb zjistit osobu pisatele) by platná být měla.

Česká praxe vyžaduje vedle vlastnoručního textu a podpisu i vlastnoručně napsané datum, alespoň tak dovozují z rozhodnutí Městského soudu v Praze, kde se doslova uvádí: „Z ustanovení § 476a OZ nelze dovozovat, že k platnosti vlastnoručně psané závěti postačí, je-li vlastnoruční její text a podpis, zatímco datum může být uvedeno i jiným způsobem.“⁴⁹

Jak už jsem zmínila v předchozím odstavci, německý zákonodárce nepovažuje datování testamentu za podstatnou náležitost a nespojuje s její absencí neplatnost právního úkonu (podle § 2247 odst. 2 BGB by zůstavitel datum a místo podepsání závěti měl uvést, rozumějme tedy, že nemusí, jedná se tak jen o tzv. „*Sollvorschrift*“). Neplatnost takové závěti nastane jen tehdy, pokud se nepodaří zjistit dataci jiným způsobem. Německý zákonodárce tímto dává pořizovateli větší volnost, nevýhodou je však mnohdy obtížné dokazování datace testamentu a větší riziko dědických sporů. Jelikož se tedy nejedná

⁴⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 80. ISBN 97-88-02-511659-3.

⁴⁸ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 71. ISBN 978 3 8006 4149 9.

⁴⁹ rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, spis. zn. 24 Co 181/1997; dostupné v Aspi – literatura k § 476a OZ, právní stav ke dni 14. 4. 2013, podobně rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 11. 1998, spis. zn. 21 Cdo 586/98; dostupné v Aspi – literatura k § 476a OZ, právní stav ke dni 14. 4. 2013

o nutnou náležitost testamentu, může německý zůstavitel, na rozdíl od českého, datum a místo vyznačit např. razítkem, nebo napsat na počítači.

Český i německý zákon požaduje výslovně vlastnoruční sepsání a podepsání testamentu, ostatní okolnosti neuvádí, a jsou tedy nevýznamné. Mezi takové okolnosti patří např. materiál, na kterém je závěť napsaná a psací potřeba, kterou je sepsaná (tradičně se jedná o papír, ale o platnou závěť by se jednalo i v případě, že bude sepsána v diáři, nebo na pivním podtácku, či vytesána do kamene) nebo jazyk, ve kterém je závěť napsána (ten však musí být srozumitelný). Předpokladem platné závěti (nejen holografní) není ani její výslovné označení za závěť⁵⁰, i zde platí zásada, že právní úkon je posuzován podle svého obsahu a ne podle názvu.

Allografní závěť

Tento typ závěti německé právo vůbec nezná. Český občanský zákoník závěť psanou jinak než vlastní rukou zůstavitele ovšem připouští a počítá s ní i nová úprava. Takový testament může být pořízen různými způsoby – lze ho sepsat na počítači, na stroji, ale může ho sepsat i vlastní rukou osoba odlišná od zůstavitele (dokonce i osoba v závěti obmyšlená).

Allografní závěť připouští právo ve dvou variantách: § 476b OZ upravuje obecnou podobu alografní závěti a ustanovení § 476c, § 476d odst. 3,4 a 5 OZ pak upravují zvláštní podobu takové závěti.

U **obecné allografní závěti** je zaručena vůle zůstavitele požadavkem jeho vlastnoručního podpisu a nutností před dvěma současně přítomnými svědky projevit, že daná listina obsahuje jeho poslední vůli, tito svědci se pak musí na závěť podepsat.

Dikce zákona nevyžaduje přítomnost svědků při sepisování vlastního obsahu závěti, ani při jejím podepisování zůstavitelem, ale bezpodmínečná je jejich současná přítomnost při tom, kdy zůstavitel projeví, že listina, na kterou se oba podepíší, obsahuje skutečně jeho vůli.⁵¹ Z výše uvedeného tak plyne, že svědkům nemusí být znám obsah listiny, kterou podepisují. K projevu zůstavitelovy vůle před svědky se vztahuje následující rozhodnutí Krajského soudu v Brně z 6. 8. 1999: „*Výslovný projev zůstavitele, učiněný*

⁵⁰ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 78. ISBN 978-80-25-11659-3.

⁵¹ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 81. ISBN 978-80-25-11659-3.

*před dvěma svědky současně přítomnými, že listina obsahuje jeho poslední vůli, může být učiněn jak před podepsáním listiny zůstavitelem, tak i po jejím podepsání zůstavitelem, avšak v přímé souvislosti s podepsáním listiny jejími svědky dříve, než tito svědci tuto listinu podepíší. Zůstavitel může tento projev učinit ústně, písemně, případně jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nevzbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé jeho vědomí skutečnosti, že listina obsahuje jeho poslední vůli a že s jejím obsahem souhlasí.*⁵²

Z požadavku § 476 odst. 2 OZ, že v závěti musí být uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, vyplývá, že zůstavitel i svědci ji musí podepsat v jeden den.

Je nutné zmínit také okruh osob, které smí, resp. nesmí být svědky při pořizování allografní závěti. Okruh vyloučených osob uvádí § 476e (osoby nevidomé, neslyšící, němé, neznalé jazyka, ve kterém se projev vůle činí a osoby, které jsou touto závětí povolané k dědění) a současně i § 476f, který vylučuje jako svědka závětního i zákonného dědice zůstavitele, stejně jako jim blízké osoby. Tento problém řešil i Městský soud v Praze a ve svém usnesení rozhodl takto: „Závěť dle § 476b OZ, při jejímž pořizení působila jako svědek osoba blízká jen některému z více závětních dědiců (§ 476f OZ), je neplatná jen v té části, kde bylo pořizeno ve prospěch tohoto závětního dědice (§ 41 OZ). Část závěti, která se týká pořizení ve prospěch jiných dědiců, je platná.“⁵³ V tomto rozhodnutí lze vysledovat aplikaci obecné zásady o neplatnosti právních úkonů, jak ji zakotvuje § 41 OZ.

Vycházíme-li z předpokladu, že svědkům nemusí být obsah závěti znám, nemusel by být tedy ani jazyk závěti svědkům srozumitelný. Co se ovšem týče jazyka, ve kterém zůstavitel potvrdí skutečnost, že listina je opravdu zůstavitelovou poslední vůlí, ten už svědkům srozumitelný být musí. Požadavek § 476e, konkrétně ten, že svědek musí rozumět jazyku, ve kterém se projev vůle činí, lze chápat dvojím způsobem. Za prvé tak, že se vztahuje k výslovnému projevení zůstavitele o tom, že listina obsahuje jeho přání, a nebo tak, že se vztahuje k projevení samotné poslední vůle v závětní listině. Pokud zvolíme první výklad, nemuseli by v tomto případě svědci jazyku závěti rozumět, pokud se přikloníme k druhé verzi, museli by svědci závětní jazyk ovládat.

⁵² usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 6. 8. 1999, spis. zn. 18 Co 397/98; dostupné v Aspi – literatura k § 476b OZ, právní stav ke dni 13. 4. 2013

⁵³ usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 1999, spis. zn. 24 Co 328/99-55; *Ad Notam*. 2000, č. 6, str. 136-137. ISSN 1211-0558.

Speciální allografní závěť (§ 476c OZ) má ještě o něco přísnější kritéria, jimiž zákonodárce zajišťuje ochranu osobám, kterým je tento způsob závěti určen, totiž takovým osobám, jež nemohou číst nebo psát. Nutní jsou tři svědci, ti musí být současně přítomni při celém procesu vzniku takové závěti, mohou plnit funkci pisatele a předčitatele (obě funkce však nesmí plnit jedna osoba). Nejvyšší soud vyložil ustanovení § 476c odst. 1 OZ tak, že nepřetržitá přítomnost tří svědků je nutná při celém procesu vzniku závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisování závětní listiny, při jejím předčítání, samozřejmě při tom, kdy zůstavitel potvrzuje to, že listina obsahuje jeho skutečnou vůli a též při podpisu svědků.⁵⁴

Dalším požadavkem § 476c odst. 2 OZ je uvedení skutečnosti, že zůstavitel nemůže číst nebo psát (vhodné je i bližší specifikování důvodu nemohoucnosti), údajů o tom, kdo listinu sepsal, kdo ji nahlas přečetl a jak zůstavitel potvrdil, že jde o jeho poslední vůli.

Tuto formu závěti se třemi svědky umožňuje zákonodárce v § 476d OZ sepsat i osobám neslyšícím, které nemohou číst nebo psát. Svědci musí ovládat znakovou řeč a obsah závětní listiny musí být zůstaviteli do znakové řeči přetlumočen.

U nás je tímto dána možnost sepsat závěť i handicapovaným osobám bez pomoci notáře. V Německu se tato závěť se třemi svědky vyskytuje jen jako jeden z mimořádných testamentů, tedy využít tuto formu lze jen v mimořádné situaci. V tomto směru je česká úprava ohleduplnější a vstřícnější k postiženým osobám, jelikož je nenuťí pořizovat závěť formou notářského zápisu.

Závěť formou notářského zápisu

Testament formou veřejné listiny - notářského zápisu reprezentuje „veřejný“ testament a jde o vysoce formální dokument s ingerencí úřední osoby, notáře. Mezi přednosti této formy posledního pořízení patří zejména eliminace formálních chyb, prakticky je vyloučena ztráta závětní listiny, či její zfalšování (listina je totiž v notářské úschově) a navíc je velmi omezena možnost napadení takové závěti pro testovací nezpůsobilost zůstavitele (notář má totiž povinnost se o testovací způsobilosti pořizovatele přesvědčit).

V českém právu je tento testament zakotven v § 476d OZ, bližší podrobnosti pak upravuje Notářský řád (zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti). Obligatořně

⁵⁴ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 5. 2004, spis. zn. 30 Cdo 164/04; *Ad Notam*. 2005, č. 4, str. 149-152. ISSN 1211-0558.

musejí pořídit závěť touto formou nezletilé osoby starší 15 let a ti zůstavitelé, kteří chtějí závěti zřídit nadaci či nadační fond. Originál notářského zápisu je dle § 71 NŘ uložen u notáře v kovovém sejfu pod uzávěrou.

Německý BGB umožňuje jednak vytvořit veřejný testament *ústně před notářem*, který zformuluje listinu, jejíž obsah poté zůstavitel potvrdí (v případě, že zůstavitel nedokáže mluvit, musí být přítomen i důvěrník, který se se zůstavitelem dokáže dorozumět) nebo jej již *vyhotovený předat notáři* v otevřené či uzavřené formě (při předání musí zůstavitel notáři potvrdit, že se jedná o jeho poslední vůli a notář má povinnost zůstavitele poučit o případných rizicích).

Podrobně pořízení testamentu formou notářského zápisu upravuje zákon o ověřování listin (*Beurkundungsgesetz*). Taková listina musí samozřejmě obsahovat jméno zůstavitele i notáře a jejich podpisy, datum a místo pořízení zápisu, při její ústní formě také způsob, jakým zůstavitel prohlásil, že jde o jeho vůli a v případě druhé formy – otevřené či uzavřené závěti – i datum jejího doručení notáři.⁵⁵

Mimořádné testamenty

Tento typ závěti platné české právo nezná, ovšem s účinností nového občanského zákoníku se tyto zvláštní formy závěti stanou součástí našeho právního řádu. Zákonodárce v NOZ v § 1542 až § 1549 jen s malými odchylkami v podstatě kopíruje úpravu § 2249 až § 2252 BGB.

Německé právo označuje tyto testamenty jako mimořádné (*außerordentliche Testamente*), protože mohou být vytvořeny jen v mimořádných a většinou nouzových situacích (v literatuře se také objevuje souhrnný název *Nottestamente*), české názvosloví pracuje s pojmem privilegované závěti. Právě kvůli jejich abnormalitě se rozhodl zákonodárce v § 2252 odst. 1 BGB a v § 1549 NOZ omezit dobu platnosti takových testamentů a předejít tak jejich možnému zneužití. Obecná lhůta platnosti u všech německých nouzových testamentů je 3 měsíce, stejně tak u českých (s výjimkou závěti sepsané před třemi svědky, která pozbývá platnosti po 2 týdnech). Lhůta však počíná běžet až od okamžiku, kdy je již zůstavitel schopný pořídit závěť před notářem.

Prvním typem mimořádné závěti je **testament zaznamenaný před starostou obce** (*Nottestament vor dem Bürgermeister*). Taková závěť může být sepsána, hrozí-li

⁵⁵ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 117. ISBN 978-80-7380-292-9.

nebezpečí, že zůstavitel zemře před příchodem notáře. Německý autor Brox ve své knize nesouhlasí s rozsudkem Spolkového soudního dvora, který naroveň nebezpečí smrti staví i nebezpečí doživotní ztráty testovací způsobilosti zůstavitele.⁵⁶ Krom starosty obce, na jejímž území se zůstavitel nachází, je nutná i přítomnost dvou svědků.

Druhým typem je **ústní testament před třemi svědky** (*Nottestament von drei Zeugen*). Takovou závěť může, jako výjimku z pravidla písemnosti, ústní formou pořídit osoba, která se nachází v bezprostředním ohrožení života, nebo osoba, jež se nachází v odříznuté oblasti (např. při živelných pohromách, nebo při nebezpečné expedici atd.), kdy není možný styk s okolím (*Absperrungstestament*). NOZ specifikuje ohrožení života jako patrné a bezprostřední, BGB jako zjevné. Německá judikatura však uznává jako důvod pro pořízení takového testamentu i pouhou obavu ze ztráty života, blízká budoucnost ukáže, jak se k tomuto problému postaví české soudy. Pokud není zůstavitelovo prohlášení ještě za jeho života sepsáno, jemu přečteno a jím odsouhlaseno a stvrzeno podpisy všech tří svědků, má to dle BGB za následek neplatnost takového posledního pořízení. Český NOZ v § 1542 odst. 2 volí mírnější řešení, a sice že, nepořídí-li svědci záznam poslední vůle, dědická posloupnost nastane na základě soudního protokolu o výslechu svědků.

Třetím a zároveň posledním typem je **námořní testament** (*Nottestament auf See*), jež smí podle německého práva pořídit osoba nacházející se na lodi plující pod německou vlajkou (která je mimo domovský přístav) za stejných podmínek jako testament před třemi svědky, s tou výjimkou, že zůstavitel se nemusí nacházet v ohrožení života.

Český zákonodárce myslel krom osob na námořních lodích i na osoby nacházející se na palubách letadel (zapsaných v leteckém rejstříku ČR). Takovou závěť musí zaznamenat velitel plavidla či letadla za přítomnosti dvou svědků. Výslovně se v ustanovení § 1544 NOZ umožňuje pořídit takovou závěť, pokud k tomu má zůstavitel vážný důvod, zároveň ale nelze napadnout testament pro neplatnost jen z důvodu absence takového důvodu.

Úprava mimořádných závětí je podle mého názoru v obou úpravách ke škodě věci až příliš rozpracovaná. Stačilo by ustanovení jednoho typu privilegované závěti,

⁵⁶ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 74. ISBN 978 3 8006 4149 9.

keré by mohlo znít třeba takto: „Ten, kdo se neočekávaně ocitne v bezprostředním ohrožení života, může pořídit závěť ústně v přítomnosti tří svědků.“ V závěti „na moři“ a závěti „před starostou“ totiž vidím jen potenciální problémy plynoucí z (celkem pochopitelné) neznalosti požadovaných náležitostí úpravy ze strany sepisovatelů - starostů a velitelů.

3.2.4 Obsah závěti

Ustanovení dědice a dědických podílů

Ustanovení dědice (*die Erbeinsetzung*), tedy jasné určení osoby, která vstoupí do zůstavitelových majetkoprávních vztahů jako jeho alter ego, je esenciální obsahovou náležitostí každé závěti (§ 477 odst. 1 OZ, § 1494 odst. 1 NOZ, § 2087 odst. 1 BGB). Ustanovit dědicem lze jakoukoli fyzickou i právnickou osobu⁵⁷ a samozřejmě je možné ustanovit dědiců několik. Naše platná úprava neumožňuje sepsání tzv. *negativní závěti*, tedy závěti, která pouze stanoví, kdo dědit nemá. Nová úprava, po vzoru té německé, takovou závěť umožňuje (§ 1649 odst. 2 NOZ, § 1938 BGB), a zůstavitel tak bude moci o té které osobě (které svědčí zákonná dědická posloupnost, nikoli ale o neopomenutelném dědici) prohlásit, že z pozůstalosti nenabude nic.

Problematickou otázkou je i v případě ustanovování dědiců v závětní listině určitost samotného ustanovení osoby dědice. Ustanovení dědice v závěti by mělo být dostatečně určité, alespoň tak, aby bylo možno zjistit, které osobě má předmětný majetek připadnout. V praxi se často při soudních sporech soudci setkávají s neformálním a neurčitým ustanovením osoby dědice (např. „svým dětem“, „rodině mého bratra“ atd.) Soudy v takových případech využívají obecného interpretačního pravidla § 35 odst. 2 OZ, a pokud je ze zůstavitelova označení dědice zjistitelná jeho vůle, není důvod považovat takovou závěť za neplatnou. Dokladem toho je rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 2003, ve kterém soud judikoval, že „není nezbytné, aby dědic byl v závěti výslovně pojmenován; ze závěti však musí být zjistitelné, které určité osobě má zůstavený majetek připadnout“⁵⁸, podobný závěr učinil i Krajský soud v Brně, který řešil konkrétně formulaci, kdy zůstavitel odkazuje majetek „svým dětem“.⁵⁹

⁵⁷ Na rozdíl od zákonné dědické posloupnosti, která za dědice umožňuje povolát jen fyzické osoby.

⁵⁸ SRNS 1634/2003; FIALA, R. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. str. 408. ISBN 80-7357-182-x.

⁵⁹ rozsudek Krajského soudu v Brně ze 14. 2. 1994, spis. zn. 18 Co 218/93; dostupné v Aspi – literatura k § 477 OZ, stav ke dni 15. 4. 2013

V německém občanském zákoníku je úprava ustanovování dědiců rozpracovanější a na obecné výkladové pravidlo § 133 BGB⁶⁰ navazují speciální interpretační pravidla (§ 2066 až § 2073 BGB), která objasňují, co se rozumí pod pojmem „*příbuzní zůstavitele*“, „*děti zůstavitele*“, „*potomci zůstavitele*“, „*chudí*“ atd.

S ustanovením dědiců souvisí také určení jejich dědických podílů. Většinou se podíl vyjadřuje procenty nebo zlomky, ale zůstavitel může samozřejmě dědictví rozdělit i „*věcně*“ (např. „*dům odkazují dceři Janě, chatu dceři Aleně, auto vnuku Petrovi....*“). Majetkové hodnoty, o kterých se zůstavitel v závěti nezmíní, tedy je nepřidělí jednotlivým dědicům, spadnou podle českého práva do režimu zákonné posloupnosti. V Německu se tak stane jen tehdy, když ze závěti nevyplývá, že mají dědit jen zmínění závětní dědici, jinak dojde k poměrnému navýšení jednotlivých podílů všech závětních dědiců rozdělením zbývajících majetkových hodnot (§ 2088 a § 2089 BGB); stejný postup zvolil zákonodárce i v NOZ (§ 1500 odst. 2 NOZ).

Pokud zůstavitel podíly v testamentu vůbec neuvede, má se podle obou právních řádů za to, že všichni dědici dědí rovným dílem (§ 477 odst. 1 OZ, § 2091 BGB, § 1500 odst. 1 NOZ).

Za zmínku stojí v praxi celkem častá situace, kdy je zůstavitelem klient domova důchodců či domu s pečovatelskou službou a jako dědice ustanoví někoho z personálu takového zařízení. Taková závěť by byla neplatná, protože podle BGB má takový zaměstnanec zákonný zákaz (§ 134 BGB ve spojení s § 14 HeimG) nechat si klientem slíbit či poskytnout jiný majetkový prospěch než smlouvenou odměnu za své služby, pomoc. Podobnou úpravu obsahuje i NOZ v § 1493 – závěť ve prospěch personálu sociálního a zdravotnického zařízení je platná jen pokud je sepsána formou notářského zápisu, jež zaručuje určitou míru ochrany a informovanosti zůstavitele.

Nakonec je důležité připomenout, že zůstavitel musí při ustanovování dědiců brát v potaz nepominutelné dědice, podle německého názvosloví pak institut povinného dílu (viz dále).

Zřízení nadace, nadačního fondu a jiné právnické osoby

Zůstavitel ale může krom klasického ustanovení dědiců, jak je popsáno výše, naložit pro případ smrti se svým majetkem i jinak. Občanský zákoník v § 477 odst. 2

⁶⁰ § 133 BGB zní: „*Při výkladu projevu vůle je třeba zjišťovat skutečnou vůli, nestačí pouze jazykový výklad.*“

výslovně uvádí možnost, aby zůstavitel v závěti zřídil nadaci či nadační fond (resp. účelové sdružení majetku, jež zákon považuje za právnickou osobu). Bližší náležitosti pak stanovuje zákon č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech. Ten krom jiného požaduje, aby v závěti byly uvedeny alespoň tyto údaje týkající se nadace nebo nadačního fondu jí zřizované: jméno osoby, která nahradí zůstavitele na postu zřizovatele – vykonavatele závěti; název a účel nadace/nad. fondu; hodnotu majetkového vkladu do nadace/nad. fondu; podmínky a okruh subjektů, kterým mohou být poskytovány nadační příspěvky.

Německý občanský zákoník se o možnosti zříditi nadaci pro případ smrti (*Stiftung von Todes wegen*) zmiňuje v § 83 BGB.

Nový občanský zákoník neomezuje zůstavitele jen na zřízení nadace, nebo nadačního fondu, v § 1478 umožňuje jako dědice (či odkazovníka) povolati jakoukoli právnickou osobu, která má teprve vzniknout. Ovšem pouze pod podmínkou, že tato vznikne do jednoho roku od smrti zůstavitele.

Ochrana neopomenutelného dědice

Jak už jsem zmínila v úvodu práce, institut neopomenutelných dědiců (*Pflichtteilsrecht*) je v dědickém právu výrazem prosazení principu familiarizace na úkor zásady testovací volnosti a je jakýmsi kompromisem mezi zůstavitelovou testovací svobodou a zájmy jeho nejbližších zákonných dědiců.⁶¹

V českém pojetí má podle § 479 OZ neopomenutelný dědic postavení zákonného dědice a svědčí mu právo na určitý zákonem stanovený podíl na každé majetkové hodnotě, která spadá do dědictví.⁶² Toto pojetí je sice nejspravedlivějším řešením, avšak v praxi může dle mého názoru působit problémy, protože tak automaticky dochází k podílovému spoluvlastnictví mezi dědici k dané majetkové hodnotě.

V německém právu je ochrana takového dědice koncipována jinak. Podle § 2303 BGB mají totiž tyto osoby obligační nárok vůči závětnímu dědici na výplatu povinného

⁶¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 123-124. ISBN 978-80-7380-292-9.

⁶² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 63. ISBN 978-80-25-11659-3.

dílu (*Pflichtteil*) v penězích. Nejsou tedy považovány za dědice jako takové, ale za věřitele zůstavitelových dědiců, vůči nimž mohou své právo na povinný díl uplatnit.⁶³

Za neopomenutelné dědice považuje český zákonodárce výlučně zůstavitelovy potomky.⁶⁴ Jejich podíl na dědictví stanovuje takto: nezletilým potomkům se musí v testamentu dostat alespoň tolik, kolik činí jejich zákonný dědický podíl, zletilým pak alespoň polovina zákonného dědického dílu. Výraz „potomci“ v sobě nezahrnuje jen děti zůstavitele, ale i jeho vnuky, případně pravnuky. V situaci, kdy je nepominutelným dědicem např. nezletilý vnuk zůstavitele, vyvstává otázka, jak velký povinný díl mu bude náležet. Dochází zde totiž ke kolizi ustanovení § 479⁶⁵ a § 473 odst. 2⁶⁶ OZ a je tak nutné vyřešit, jak velký podíl by měl nezletilý vnuk obdržet – zda ½ zákonného podílu tak, jak by náležela jeho předchůdci - otcí, nebo celý zákonný podíl, jak by náležel jemu. V literatuře se objevují různé názory, mně je však bližší pojetí, které zastává I. Schelleová, tedy že vzdálenějším potomkům zůstavitele přísluší vždy pouze ta část dědictví, která by jinak připadla jejich předchůdci, od kterého svůj příbuzenský vztah k zůstaviteli odvozují.⁶⁷

Nový občanský zákoník zachovává dosavadní okruh neopomenutelných dědiců, jinak ale stanovuje jejich podíly: nezletilému potomku přiznává ¾ zákonného podílu, zletilému jen ¼.

Pokud zůstavitel nedodržel ustanovení na ochranu neopomenutelných dědiců, závěť se stává relativně neplatnou a dotčení potomci se mohou v obecné tříleté promlčecí lhůtě (počíná běžet od okamžiku smrti zůstavitele) svého práva domáhat u soudu. Výstižně charakterizuje postavení nepominutelného dědice ve svém článku Kittel: *„Nárok na povinný díl ve výši stanovené v § 479 ObčZ tedy nemá tzv. neopomenutelný dědic automaticky, nýbrž za podmínky, že se dovolá relativní neplatnosti závěti. Pokud tak neučinil, je závěť ohledně majetku, na který pamatuje, jediným dědickým titulem, a jí*

⁶³ SCHLÜTER, Wilfried. *Erbrecht*. 15. Auflage. München: C.H.Beck, 2004. str. 372
ISBN 3-406-51691-2.

⁶⁴ ŘÍHA, M. Šolcová, P. *Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku*. Ad notam. 2011, roč. 17, č. 2, s. 7-13. ISSN 1211-0558. Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf

⁶⁵ § 479 OZ: *„Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků.“*

⁶⁶ § 473 odst. 2 OZ: *„Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci.“*

⁶⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 66. ISBN 978-80-25-11659-3.

povolaná osoba jeho jediným dědicem v širším slova smyslu. Teprve po dovolání se neplatnosti závěti dle § 40a ObčZ je závěť v části, která odporuje právu tzv. neopomenutelného dědice, neplatná ve smyslu druhé věty § 479 ObčZ. Až tehdy je tzv. neopomenutelný dědic zákonem povolán k dědění, ale jen v rozsahu omezeném § 479 ObčZ, resp. omezeném nároky ostatních dědiců.

Tzv. neopomenutelný dědic není po dovolání se relativní neplatnosti závěti žádným dědicem sui generis, nýbrž prostým zákonným dědicem ze zákona omezenějším dědickým podílem.⁶⁸

Podle německé úpravy mají právo na povinný díl nejen potomci zůstavitele, ale i jeho rodiče a manžel (včetně registrovaného partnera). Všichni tito mají stejný nárok, a to na ½ z hodnoty jejich zákonného dílu. Uplatnit svůj nárok mohou během tříleté lhůty, která počíná běžet od okamžiku, kdy se dozví o tom, že byli zkráceni na svém právu, nejpozději však do 30 let od nápadu dědictví.

Právo na povinný díl nesvědčí neopomenutelnému dědici jen ve dvou případech. Prvním případem je situace, kdy je neopomenutelný dědic nezpůsobilý dědit (podle § 469 OZ). V české právní nauce je tato situace označována jako **dědická nezpůsobilost**, která nastává v podstatě ze dvou důvodů. Prvním důvodem je spáchání úmyslného trestného činu dědicem proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům, druhým pak zavrženíhodné jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle. Stejný paragraf však umožňuje i takovému dědici dědit, za předpokladu, že mu takové chování bude zůstavitelem odpuštěno (odpuštěním rozumíme výslovný projev, ale i konkludentní – např. pořízení nové závěti, kde bude dotyčná osoba ustanovena dědicem).

Německá nauka označuje tento jev jako dědickou nedůstojnost (*Erbunwürdigkeit*) a upravena je v § 2339 až § 2345 BGB. Její důvody jsou vesměs stejné jako u dědické nezpůsobilosti, rozdíl tkví ale v tom, že podle německé úpravy se osoba stává dědicky nedůstojnou až pravomocným prohlášením pozůstalostního soudu. Pokud tedy oprávněné osoby nepodají k soudu návrh, aby daná osoba byla prohlášena za dědicky nedůstojnou, může se taková osoba stát dědicem. Chování, které vede k dědické

⁶⁸ KITTEL, D. *Neopomenutelný dědic není dědic*. Ad notam. 2011, roč. 17, č. 2, s. 14-16. ISSN 1211-0558. [cit. 18.3.2013]. Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf

nedůstojnosti, může německý zůstavitel dědici odpustit stejným neformálním postupem jako v ČR.

Druhým případem je pak speciální nařízení zůstavitele v závěti, totiž tzv. **příkazu k započtení** (*kolace*) na povinný díl dědice (podle § 484 OZ).⁶⁹ Pokud k tomu dá zůstavitel příkaz, musí se na dědicův povinný díl započíst hodnota toho, co tento od zůstavitele (ještě za jeho života) obdržel.⁷⁰

Německý BGB institut příkazu k započtení (*Anrechnung*) obsahuje také. V § 2315 BGB umožňuje však zákonodárce zůstaviteli udělit takový příkaz (tedy jednostranný právní úkon) jen před, nebo nejpozději při věnování předmětné majetkové hodnoty.⁷¹

Smyslem takového ustanovení je vypořádat dědictví spravedlivým způsobem, tedy aby se vyrovnaly případné rozdíly způsobené tím, že některý z dědiců získal majetkový prospěch od zůstavitele ještě za jeho života.⁷²

Ustanovení náhradního dědice

Klasický institut ustanovení náhradního dědice (tzv. *vulgární substituci*) naše platné právo neobsahuje. Většina evropských právních řádů však zůstaviteli poskytuje možnost ustanovit náhradního dědice pro případ, že by jím určený původní dědic dědictví nenabyl (ať už z důvodu ztráty dědické způsobilosti, nebo z důvodu odmítnutí dědictví, nebo protože zemře před zůstavitelem). I německý právní řád tuto možnost nabízí v § 2096 (*Ersatzerbe*), ustanovení § 2099 pak výslovně stanovuje přednost náhradního dědictví před právem přirůstání podílů.

Nový občanský zákoník v § 1507 až § 1511 obecné náhradnictví již také upravuje.

I když současný občanský zákoník úpravu obecného náhradnictví neobsahuje, v praxi přeci jen možné je. České soudy totiž, ačkoli dle § 478 OZ nemají jakékoli podmínky připojené k závěti právní následky, ustanovení podmínky, na jejímž základě má dědictví nabýt náhradní dědic, uznávají. Důvodem tohoto postoje je ustálená soudní

⁶⁹ K započtení může dojít i jinak, než na příkaz zůstavitele, a to při dědění ze zákona. Důvody takového započtení jsou přitom stejné. (§ 484 OZ, § 2316 odst. 1 a § 2050 BGB)

⁷⁰ Nezapočítávají se dary obvyklého charakteru (tedy např. dárky k narozeninám, drobné pozornosti atd.).

⁷¹ Započtení po věnování předmětné majetkové hodnoty nemůže už zůstavitel jednostranně nařídit, ale ujednat smluvně. (§ 2346 odst. 2 a § 2348 BGB)

⁷² K započtení daru může dojít i bez toho, aby k němu dal zůstavitel příkaz. Dojít by k němu mělo tehdy, pokud by byl obdarovaný dědic proti jinému dědici (zůstavitelovu potomku) neodůvodněně zvýhodněn. (viz § 484 OZ)

praxe, která vychází z pojetí, že nepřipustné jsou pouze podmínky, omezení, příkazy a zákazy, kterými by byl dědic omezen ve volném nakládání s majetkem pro případ smrti.⁷³ Vzhledem k tomu, že původně zamýšlený dědic se dědicem vlastně vůbec nestane, nemůže být tedy takovou podmínkou nijak omezen. Proto se taková podmínka za podmínku ve smyslu § 478 OZ ani nepovažuje.

V komentáři k občanskému zákoníku Muzikář pro potvrzení tohoto stanoviska uvádí ještě následující důvod: „*Má-li zůstavitel právo zaměnit zákonnou dědickou posloupnost určením dědiců ze závěti, nelze mu bránit ani v tom, aby obdobně jako je tomu v zákoně, určil pořadí dědiců.*“⁷⁴

Svěrenské nástupnictví

Druhou variantou dědické substitute je svěrenské nástupnictví, neboli *fideikomisární substitute*. Tento klasický institut byl historicky v českém právu zakotven v ABGB, současné české právo však toto náhradnictví nezná. Tento druh substitute ale mohou využívat němečtí zůstavitelé a od 1. 1. 2014 - s účinností nového českého občanského zákoníku - znovu i ti čeští.

V rámci svěrenského nástupnictví může zůstavitel určit, kdo se stane následným dědicem (*Nacherbe*) poté, co se nejprve dědicem stal jiný – předběžný dědic (*Vorerbe*). Rozdíl mezi vulgární a fideikomisární substitucí tedy tkví právě ve skutečnosti, že při ustanovení náhradního dědice dochází k dědění jen jednou (původně stanovený dědic vůbec nedědí, dědí až náhradní dědic), ale při svěrenském nástupnictví dochází k dědické posloupnosti dvakrát (nejprve dědí původní/předběžný dědic a po něm teprve následný/náhradní dědic).

Zůstavitel touto formou omezuje dispoziční právo předběžného dědice (tzv. předního dědice, *institutu*) k předmětnému majetku tak, že po dědicově smrti, nebo v zůstavitelem určených případech, případně dané dědictví zůstavitelem určenému následnému dědici (tzv. zadnímu dědici, *substitutovi*). Účelem tohoto institutu je ochrana následného dědice, tedy zachování majetkových hodnot tvořících dědictví pro náhradního dědice. § 1521 NOZ proto stanoví, že pokud zůstavitel nesvěřil při zřízení

⁷³ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 72. ISBN 978-80-25-11659-3.

⁷⁴ HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2003, str. 693. ISBN 80-7201-406-4.

svěřenského nástupnictví dědici právo s daným majetkem volně nakládat, je dědicovo právo k dědictví omezeno jen na práva a povinnosti poživatele. Německá úprava pak omezuje předběžného dědice v dispozici s daným majetkem v § 2113 až § 2115 BGB např. tak, že omezuje jeho dispoziční právo ke zděděným pozemkům, nebo mu zakazuje předměty z pozůstalosti darovat.

Užitečným institutem by fideikomisární substituce mohla být např. pro rodiče, kteří mají mentálně postižené dítě (je způsobilé k dědění, nemá však testovací způsobilost). Díky této možnosti do budoucna materiálně zajistí své dítě, ale po jeho smrti (za předpokladu, že není způsobilé pořídit závěť a nebude mít žádné zákonné dědice) se nestane to, že by daná majetková hodnota připadla jako odúmrt' státu.

Dalším příkladem využití povolání předběžného a následného dědice je např. situace, kdy manžel odkáže majetek své manželce jako přednímu dědici a za zadní dědice ustanoví jejich společné děti. Může tím třeba vyloučit to, že by jeho majetek po manželčině smrti zdělily např. její děti z prvního manželství, nebo tak může manželce „odejmout“ dědictví pro případ, že by se znovu vdala, atd.⁷⁵

Zavedením tohoto institutu se dle mého názoru vyvíjí české dědické právo správným směrem, skýtá totiž zůstaviteli možnost, jak zachovat majetek v rodině a zásadním způsobem se tak posiluje jeho autonomie vůle.

Vedlejší doložky závěti

Současné české dědické právo vedlejší doložky v závěti vlastně nezná (kromě jedné výjimky – ustanovení správce dědictví). Od vedlejších doložek byl právní řád „očištěn“ roku 1950 v duchu socialistické teorie, podle které zůstavitel nemá právo dědice v nakládání se zděděným majetkem jakkoliv omezovat.

Nová úprava se snaží posílit volnost zůstavitele při rozhodování o tom, jak naloží se svým majetkem pro případ smrti, a jedním z projevů této snahy je znovuzavedení vedlejších doložek do dědického práva.

V Německu institut vedlejších doložek funguje bez přerušení.

⁷⁵ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 194. ISBN 978 3 8006 4149 9.

Podmínka

Podmínkou připojenou k určitému právnímu úkonu, může jím být i závěť, rozumíme v právním smyslu stanovení skutečnosti, na jejímž splnění jsou účinky takového úkonu závislé. Právní následky úkonu jsou tedy vázány na nejistou skutečnost. Podmínky obecně rozlišujeme dle jejich povahy na - odkládací (*suspensivní*), ty způsobují, že účinnost jinak platného právního úkonu nastane teprve, až se taková podmínka splní; a na rozvazovací (*rezolutivní*), u těch naopak účinnost právního úkonu nastává ihned, ale se splněním takové podmínky právní následky úkonu zanikají.⁷⁶

Dále se pak rozlišují např. podmínky kladné (*afirmativní*) - odvislé od toho, zda určitá skutečnost existuje, nastala, nebo v budoucnu nastane; a podmínky záporné (*negativní*) jako jejich opak. Rozlišit podmínky můžeme i z hlediska možného vlivu účastníka na splnění dané podmínky. Na podmínky splnitelné (*potestativní*) – jejich splnění lze dosáhnout aktivním jednáním, nebo opomenutím; a na podmínky náhodné (*kauzální*) – jejich splnění je na lidském jednání nezávislé (často jde o náhodu, přírodní událost, atd.).

České platné právo ale podmínky v závěti nepřipouští, resp. v § 478 OZ jim nepřiznává žádné právní následky.⁷⁷ Případné podmínky připojené k závěti nezpůsobují její neplatnost, zákon je výslovně nezakazuje v závěti uvést, avšak nebude se k nim přihlížet. Jedinou výjimkou, jak už jsem popsala výše, kterou naše právo uznává je stanovení podmínky, za které nabude dědictví náhradní dědic (tedy pokud se z určitého důvodu nestane dědicem prvně zamýšlený dědic).

Německý BGB naopak stanovení podmínky (*Bedingung*) v závěti výslovně umožňuje v § 2074 - § 2076 ve spojení s § 158. Samozřejmě však musí být podmínka dovolená, možná a srozumitelná. Německý zůstavitel tak klidně může nabytí dědictví vázat třeba na to, že dědic bude pravidelně pečovat o jeho hrob, nebo že ve svém bytě nechá bydlet svého sourozence, nebo na to, až dostuduje školu atd.

Vzhledem k nepřerušené existenci možnosti vázat nabytí dědictví na podmínky, je německá judikatura týkající se nemorálnosti podmínek připojených k testamentu, a tudíž případné neplatnosti závěti, celkem bohatá. Za nemorální podmínku nelze považovat odkládací podmínku vázající vznik dědického práva na uzavření manželství,

⁷⁶ KNAPPOVÁ, Marta, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2005, str. 160. ISBN 80-7357-127-7.

⁷⁷ Podle ABGB byly podmínky připojené k závěti přípustné.

stát sám totiž podporuje vznik manželství (třeba daňovým zvýhodněním). Diskutabilní by však byla situace, kdy by zůstavitel stanovil jako případného manžela/manželku konkrétní osobu. To už by se podle mého názoru za nemravnou podmínku považovat mohlo, protože v dnešní společnosti a v podmínkách moderního demokratického právního státu si lze jen těžko představit, že by mohl o případném uzavření sňatku rozhodovat někdo jiný než snoubenci sami.⁷⁸ Konkrétně tento problém ale nebudou muset v budoucnu řešit české soudy, protože nová česká úprava v § 1552 NOZ výslovně stanovuje, že k vedlejší doložce týkající se uzavření/neuzavření, případně setrvávání/nestrvávání v manželství se nepřihlíží.

Další možnou nemorální podmínkou jsou podmínky týkající se náboženství, víry a přesvědčení. Ochrana těchto hodnot je upravena v článku 4 GG takto: „*Svoboda víry, svědomí a náboženského a světonázorového vyznání je nedotknutelná.*“

Nový občanský zákoník v § 1561 až § 1563 připojení podmínek k závěti opět umožňuje, § 1563 pak jen stanovuje následky nemožných podmínek (rozvazovacích i odkládacích) – k takovým se nepřihlíží, případně jsou neplatné. Do budoucna tedy můžeme očekávat od českých soudů podobně bohatou judikaturu týkající se přípustnosti různých podmínek jako v Německu.

Příkaz

Příkaz (*modus*) je dalším institutem dědického práva, který české platné právo nezná. Pokud je v závěti příkaz obsažen, podle § 487 OZ nezpůsobuje žádné právní následky. Historicky ho však naše právo zná (byl obsažen v ABGB).

Jedná se o nařízení, kterým zůstavitel v pořízení pro případ smrti nařizuje dědici (nebo odkazovníkovi) povinnost k určitému plnění (konáním i opomenutím). Příkaz si můžeme přestavit např. jako stanovení povinnosti pečovat o zůstavitelův hrob, nebo o zůstavitelova psa, nebo jako povinnost určitým způsobem naložit se zděděnými prostředky – např. věnovat jejich část na charitu, nebo naopak zákaz vložit zděděné prostředky do určitého projektu, se kterým zůstavitel nesouhlasí atd.

Existují však dvě výjimky, které nemají povahu klasického příkazu, jenž by byl bez právních následků. Český zůstavitel totiž může v současné době v závěti platně

⁷⁸ článek 6 odst. 1 Ústavy Spolkové republiky Německo (*Grundgesetz*) zní: „*Manželství a rodina stojí pod zvláštní ochranou veřejného pořádku.*“

zřídit tzv. příkaz k započtení na povinný díl dědice (*kolace*)⁷⁹ a také příkaz ve formě věcného břemene. Může totiž zatížit nemovitost, kterou nabývá jeden z dědiců, věcným břemenem ve prospěch dědice jiného (stanovuje tak § 151 o odst. 1 OZ).

Naopak v Německu je v § 1940 a dále v § 2192 až § 2196 BGB umožněno příkaz (*Auflage*) v závěti či dědické smlouvě zřídit. Osoba obmyšlená příkazem nemá právní nárok na jeho vykonání. Zabránit tomu, aby vykonání příkazu nebylo na libovůli obtíženého, má § 2194, který určuje osoby oprávněné k vymáhání vykonání příkazu od obtíženého (dědici, spoludědici, náhradní dědici, příslušná obec, vykonavatel závěti atd.)

Nový český občanský zákoník se věnuje institutu příkazu v § 1569 až § 1574. Příkaz pojímá jako rozvazovací podmínku, to znamená, že pokud obtížený daný příkaz nevykoná, ztratí na dědictví nárok. K vymáhání příkazu je výslovně oprávněna osoba, které je příkaz ku prospěchu, dále pak vykonavatel závěti, nebo jiná osoba určená v závěti, směřuje-li příkaz k veřejnému prospěchu, pak je tou osobou orgán veřejné moci.

Příkaz musí být možný, resp. pokud není objektivně možné jej vykonat, je neplatný. Nelze-li vykonat příkaz přesně tak, jak požadoval zůstavitel, měl by se vykonat tak, aby se výsledek co nejvíce blížil požadovanému.

Doložení času

Doložení času je třetí vedlejší doložkou závěti, kterou u nás v současnosti nelze platně zřídit.

Nový občanský zákoník již dává zůstaviteli možnost v závěti určit, že dědic pozůstalost nabude později než v den nápadu dědictví (zůstavitelovy smrti), nebo že pozůstalost získá jen na určitou dobu (§ 1564 – § 1566 NOZ). Doložení času je podobné podmínce, liší se však v tom, že doložení času se váže na skutečnost v budoucnu jistou (určité datum vždy nastane), zatímco podmínka na skutečnost nejistou.

Vyskytuje se ale i doložení času stanovené takovým způsobem, že daný čas nenastane (ve většině případů se jedná o doložku formou stanovení určitého věku dědice, např. „až má vnučka Eva dosáhně věku 20 let“). Příslušná osoba se totiž stanoveného věku dožít nemusí, v takových případech se považuje zůstavené právo za podmíněné.

⁷⁹ O příkazu k započtení se blíže zmiňuji v kapitole 3.2.4.

Zůstavitel může zříditi doložku času dvojným způsobem. Buď stanoví počáteční dobu (zůstavitel stanoví, že dědic nabude dědictví později než v den jeho smrti), nebo naopak dobu konečnou (v takovém případě pozůstalost dědicovi připadne v den nápadu dědictví, ale jen na určitou dobu, po jejímž uplynutí přestane být dědic dědicem).

Německé dědické právo doložení času (*Befristung*) také dovoluje – obecně v § 163 BGB.

Vykonavatel závěti

Současnému českému dědickému právu je neznámý i institut vykonavatele závěti (*Testamentvollstrecker*).

Novým občanským zákoníkem však bude do našeho práva znovu zaveden (§ 1553 až § 1555 NOZ). Zůstavitel tak bude moci v závěti stanovit osobu, jejímž úkolem bude především dbát na to, aby byla zůstavitelova vůle naplněna takovým způsobem, jak si přál. Eliminují se tak případy, kdy se např. spoludědicové jednomyslně dohodnou na jiném rozdělení majetku a vlastně tak obejdou zůstavitelovo nařízení. Vykonavatel závěti má celkem široké pravomoci, jeho důležitou povinností však je dbát o naplnění poslední vůle s péčí řádného hospodáře.

Německé BGB upravuje výkon závěti podrobněji. Za vykonavatele závěti může být povolána jakákoliv fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, ale i právnická osoba. Taková osoba by v ideálním případě měla mít dostatečný přehled v oblasti práva a ekonomie. Výhodou je i to, když je osoba vykonavatele autoritou, je totiž třeba, aby byla i při některých nepopulárních opatřeních ze strany dědiců respektována. Jmenovat vykonavatele závěti může zůstavitel přímo v závěti, nebo nechat jeho určení na třetí osobě, nebo na pozůstalostním soudu. V praxi se vyskytují dva typy výkonu závěti – prvním je tzv. *Abwicklungsvollstreckung*, jedná se o krátkodobý dohled nad tím, aby všechna zůstavitelova nařízení byla správně vykonána (příkazy, podmínky, odkazy, nařízení týkající se rozdělení majetku atd.), druhým pak dlouhodobá *Dauervollstreckung*, zde se jedná o dlouhodobější výkon závěti zahrnující i řádnou a výnosnou správu dědictví (*ordnungsmäßige Verwaltung*).⁸⁰ Na rozdíl od institutu správce dědictví, který je činný v době průběhu dědického řízení, dlouhodobý vykonavatel může spravovat pozůstalost až 30 let (§ 2210 BGB). Právní postavení

⁸⁰ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 221 a 222. ISBN 978 3 8006 4149 9.

vykonavatele závěti je dle většinového názoru vymezeno tak, že vykonavatel je nositelem soukromého úřadu (*Amtstheorie*), spravuje pozůstalost vlastním jménem, ale je vázán pokyny zůstavitele, které určují rozsah jeho úkolů a pravomocí.⁸¹

Odkaz

Odkaz (*Vermächtnis*) je zajímavým institutem tvořícím výjimku ze zásady univerzální sukcese, která jinak ovládá celé dědické právo. Odkaz naopak představuje princip singulární sukcese. Pokud zůstavitel zřídí v závěti odkaz, vyčleňuje tak vlastně určitou věc z pozůstalosti a převádí její vlastnictví na odkazovníka – tím může být dědic, ale častěji osoba, která dědicem není.⁸² Vzhledem k tomu, že platné české právo odkaz neumožňuje (vyjmut z našeho práva byl v roce 1964), hledí se i na toho, komu se z dědictví na základě závěti dostává jednotlivé věci jako na dědice.⁸³ Současná úprava tedy pokládá odkazovníka za dědice se vším všudy, tedy i s odpovědností za zůstavitelovy dluhy tížící dědictví (samozřejmě do výše nabyté hodnoty). Nejspíš v důsledku poměrně dlouhé absence tohoto institutu v našem právu vymizel z běžné mluvy rozdíl mezi výrazy „dědit“ a „odkázat“, v praxi jsou pak velmi často směřovány (jako příklad uvádím citaci z novinového článku z 10. 12. 2012 „*Milovník papoušků odkázal pražské zoo majetek za 60 milionů*“). I v německém prostředí se mezi pojmy „*erben*“ a „*vermachen*“ stírá význam, ačkoli tady institut odkazu funguje nepřetržitě (upraven je v § 2147 – 2191 BGB), důvodem tak asi bude menší užití odkazů v praxi.

Důležitým rysem odkazu je fakt, že obmyšlená osoba (odkazovník) se stává v okamžiku smrti zůstavitele pouze pozůstalostním věřitelem dědice. Po smrti zůstavitele totiž právo k odkázanému předmětu přechází nejdříve na dědice (nebo jinou zůstavitelem určenou osobu), který je osobou obtíženou. Odkazovník tedy disponuje právem svou pohledávku k určité věci vymáhat na obtížené osobě. Dědic, obtížená osoba, má povinnost předmět odkazu odkazovníku vydat.

⁸¹ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 221. ISBN 978 3 8006 4149 9.

⁸² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 137. ISBN 978-80-7380-292-9.

⁸³ RADVANOVÁ, Senta, Jan KŘÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 5., jubilejní a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str. 260. ISBN 978-80-7357-465-9.

Zřídít odkaz lze formou testamentu, v německém prostředí i formou dědické smlouvy. Německý autor Brox považuje za jakési druhy odkazů i instituty „*Voraus*“ (§ 1932 BGB) a „*Dreiβigster*“ (§ 1969 BGB), které jsou zřizeny přímo zákonem. „*Voraus*“ zajišťuje přeživšímu manželu nárok vůči dědicům na vydání předmětů vybavení společné domácnosti a svatebních darů. „*Dreiβigster*“ zase představuje pro dědice povinnost umožnit rodinným příslušníkům, žijícím se zůstavitelem ve společné domácnosti, po dobu 30 dnů bydlet v bytě po zůstaviteli a využívat vybavení domácnosti, případně jim i poskytnout výživu.

Odkazovníkem může být jakákoli fyzická i právnická osoba (podmínkou je jen její dědická způsobilost), která může neformálním neodvolatelným projevem vůle adresovaným obtíženému odkaz přijmout, či odmítnout (§ 2180BGB).

Předmětem odkazu je jakákoliv majetková hodnota, přesněji výhoda.⁸⁴ Rozhodně tedy nikoli povinnost. Představit si tak lze odkazy ve formě předmětu náležejícího do pozůstalosti (*Stückvermächtnis*) ale i předmětu nenáležejícího do pozůstalosti (*Verschaffungsvermächtnis*), věci druhově určené (*Gattungsvermächtnis*), předmětu dle volby odkazovníka (*Wahlvermächtnis*), určitého plnění (*Zweckvermächtnis*) a konečně také třeba ve formě osvobození od závazku (*Schuldbefreiungsvermächtnis*).

Německé právo rozlišuje pojmy vznik (*Anfall*) a splatnost (*Fälligkeit*) odkazu. Odkaz vzniká nejčastěji s nápadem dědictví (smrtí zůstavitele), možné je ale stanovit vznik odkazu po uplynutí odkládací podmínky či doložení času ale také třeba na skutečnost narození určeného obmyšleného. Splatný je dle § 271 BGB ihned, tedy v okamžiku vzniku, ale zůstavitel může splatnost i sám stanovit na určitý den (*betagtes Vermächtnis*).

Od ledna 2014 odkaz znovu zavede nový občanský zákoník (§ 1594 – 1632 NOZ), jeho úprava je v podstatě velmi podobná té německé. Důležité opatření, které zákonodárce přijal, aby se institutem odkazu nedala obcházet práva zůstavitelových věřitelů, je zakotveno v § 1598 NOZ. Podle něho totiž musí každému z dědiců zůstat alespoň ¼ z hodnoty dědictví, která není zatížena odkazy.

Odkaz je podle mého názoru velmi užitečným institutem pro praktický život, protože zůstaviteli umožňuje pro případ smrti obdarovat jemu určitým způsobem blízké, či

⁸⁴ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 242. ISBN 978 3 8006 4149 9.

sympatické osoby, aniž by je vystavoval riziku hrazení jeho dluhů a aniž by tyto musely čekat na soudní potvrzení o nabytí dané věci/práva.

3.3 Správce dědictví

Od 1. 1. 2005 umožnil český zákonodárce zůstaviteli přidáním paragrafů 480a – 480e OZ, aby jednostranným, neadresným a ryze osobním právním úkonem pro případ smrti (avšak odlišným od závěti) ustanovil správce své pozůstalosti. Tento úkon se nazývá **listina o správě dědictví**. Nezbytná je pro ni forma veřejné listiny, konkrétně notářského zápisu, který musí obsahovat určení osoby správce, vymezení rozsahu spravované pozůstalosti (celý majetek nebo jen jeho část) a konečně také souhlas samotného správce s jeho ustanovením do této funkce.⁸⁵

Cílem ustanovení správce dědictví je zajistit, aby se majetek tvořící pozůstalost dostal po skončení dědického řízení do rukou dědiců v nezmenšeném rozsahu. V praxi bude správa dědictví ustanovována nejčastěji zůstavitelem – podnikatelem, kdy je nanejvýš nutné spolehlivě zabezpečit chod podniku i po jeho smrti.⁸⁶ Správce dědictví vykonává ve vztahu k pozůstalosti takové úkony, které dříve vykonával zůstavitel a které lze podřadit pod pojem „*obvyklé hospodaření*“. Pokud by se jednalo o úkony mimo rámec obvyklého hospodaření (jako např. zcizování nebo dokonce darování majetkové hodnoty z pozůstalosti), je k nim nutný souhlas nadpoloviční většiny dědiců, v případech rovnosti hlasů nebo nedosažení většiny rozhoduje na návrh jakéhokoliv dědice soud.

Správce dědictví může být fyzická i právnická osoba způsobilá k právním úkonům, nepsaným předpokladem je i její jistá odbornost a morální autorita. Mezi povinnosti správce patří podávat zprávu o své činnosti soudu a konečnou zprávu pak předložit dědicům. Za svou činnost má nárok na odměnu a na náhradu hotových výdajů. Ke zrušení ustanovené správy může dojít jen taxativně vypočtenými způsoby – odvoláním zůstavitelem, pořízením pozdější listiny o ustanovení správce dědictví nebo odvoláním souhlasu již ustanoveným samotným správcem.

Vedle listiny o ustanovení správce dědictví existuje a i před rokem 2005 existoval institut správce dědictví, k jehož ustanovení byl oprávněn jen soud v dědickém řízení,

⁸⁵ MIKEŠ, Jiří, Ladislav Muzikář. *Dědické právo: Praktická příručka*. 2. vyd., Praha: Linde Praha, 2005. str. 106. ISBN 8072015524.

⁸⁶ BARÁK, J. Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb. *Právní rozhledy*. 2005, č. 3, str. 77. ISSN 1210-6410.

a to ve výjimečných případech, kdy nestačilo spravování pozůstalosti samotnými dědici. Upraven není v OZ, ale v procesní normě, konkrétně v § 175c písm. b) OSŘ a také v § 35a odst. 1 NŘ.

Nová česká úprava zachovává tento institut pod názvem **správce pozůstalosti** a v § 1558 vymezuje vzájemný vztah správce pozůstalosti k vykonavateli závěti (pokud byl ustanoven vykonavatel závěti, správce pozůstalosti je povinen řídit se jeho pokyny).

V německém pojetí je správa dědictví (*Nachlassverwaltung*) zpravidla zřízena nařízením zůstavitele, nebo na návrh některé z okruhu oprávněných osob (především dědiců) pozůstalostním soudem.

Nejčastěji bývá správa dědictví nařízena v případech velkého předlužení pozůstalosti a jejím smyslem je chránit dědice. Spolu s výkonem správy se totiž omezuje ručení dědiců za zůstavitelovy dluhy jen na majetek z pozůstalosti.⁸⁷

Na zavedení možnosti ustanovit v listině správce dědictví hleděli v roce 2005 kriticky čeští autoři Mikeš a Švestka. Podle nich znamená tento institut nesystematický průlom do hlavní zásady dědického práva. Jeho nesystematičnost má spočívat v tom, že i po smrti zůstavitele musí dědici strpět prosazování jeho vůle.⁸⁸ Podle mého názoru se však právě např. zavedením této možnosti česká úprava dědického práva pomalu přibližovala staronovému konceptu dědického práva, kdy je zůstavitelově skutečné vůli přikládán mnohem větší význam. V tomto duchu se pak nese kompletní úprava dědického práva v novém občanském zákoníku.

⁸⁷ Nachlassverwaltung. *Erbrecht heute* [online]. [cit. 2013-06-15]. Dostupné z: <http://www.erbrecht-heute.de/Nachlassverwaltung.html>

⁸⁸ srov. MIKEŠ, Jiří, Švestka, J.: Nad novou institucí správce dědictví. *Právní rozhledy*. 2005, č. 2, str. 2. ISSN 1210-6410.

3.4 Vydědění

Vydědění, resp. odnětí povinného dílu (tzv. *Pflichtteilsentziehung*) znamená možnost zůstavitele, aby osobám, kterým svědčí zákonné právo na povinný díl z pozůstalosti, toto právo odepřel.⁸⁹ Z logiky věci se týká jen takových osob, kterým ze zákona svědčí právo na povinný díl, jiné osoby vydědit nelze (pokud si zůstavitel nepřeje, aby určitá osoba získala majetkový prospěch po jeho smrti, jednoduše postačí, když ji do své poslední vůle nezahrne).

Institut vydědění byl do OZ zaveden až novelou v roce 1982. Má charakter výjimečnosti, proto jsou zákonem taxativně stanoveny důvody, pro které lze osobu vydědit (při jejich vykládání nelze užít extenzivní výklad ani analogii). Úprava možných důvodů vedoucích k vydědění je dost obecná a užívá vágních formulací. Na jednu stranu to může pro zůstavitele skýtat určité výhody v té podobě, že pod ten který zákonný důvod lze subsumovat velké množství případů. Na druhou stranu však takto obecné formulace zůstaviteli neposkytují jistotu, že jeho vůle bude naplněna, protože v jisté míře záleží na tom, jak bude daný případ vykládat soud.

Vydědění nemusí být úplné, je možné vydědit osobu jen ve vztahu k určitému předmětu nebo části pozůstalosti.⁹⁰ Vydědit lze podle § 469a odst. 2 OZ i potomka vyděděného, když tak zůstavitel výslovně stanoví; v rozhodnutí NS se upřesňuje, že není v takových případech nutné, aby se důvody vydědění přímo týkaly i jeho samotného.⁹¹

Vydědění se prakticky uskutečňuje **listinou o vydědění**, která musí splňovat formální požadavky kladené na závěť. Může se jednat o samostatnou listinu, na kterou je v závěti odkázáno, ale může být i její přímou součástí.

Esenciální nutností pak je, aby v této listině zůstavitel uvedl osobu, kterou vyděďuje a důvod vydědění. Důvod nemusí být uveden přímo slovy zákona, ale musí být jasné,

⁸⁹ Právo neopomenutelných dědiců je popsáno v kapitole 3.2.4.

⁹⁰ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 5. 1997, spis. zn. 2 Cdon 176/96; uveřejněn v *Soudní judikatura*. roč. 1997. str. 193. ISSN 1211-8362

⁹¹ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 1. 2004, spis. zn. 30 Cdo 2214/02;

[cit. 8.2.2013]. Dostupné z:

http://nejvyššísoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/2707778EDBA34263C1257A4E0064BA7D?openDocument&Highlight=0

o který z taxativně vyjmenovaných důvodů jde.⁹² Případným sporům a obtížnému dokazování může zůstavitel předejít tím, že vedle zákonného důvodu osvětlí a konkrétně rozvede danou situaci.

Podle německé judikatury je třeba, aby jádro konkrétního důvodu vydědění vyplývalo ze samotné závěti, tedy nepostačuje pouhý odkaz na předepsaný projev.⁹³

Zrušit listinu o vydědění lze jejím výslovným odvoláním, zničením závěti, která takovou listinu obsahuje nebo pořízení nové závěti, která původně vyděděnou osobu ustanovuje dědicem. BGB pak v § 2337 umožňuje zrušení odnětí povinného dílu i prominutím (*Verzeihung*), které může mít i konkludentní povahu (např. finanční podpora vyděděné osoby).⁹⁴

3.4.1 Důvody vydědění podle OZ

Taxativně vyčtené důvody (celkem 4) pro vydědění potomka jsou uvedeny v § 459a OZ:

1. Zůstavitel může potomka vydědit, pokud mu tento **v rozporu s dobrými mravy neposkytl potřebnou pomoc** v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech. Prvním předpokladem je tedy potřebná pomoc v různých situacích, jejichž výčet je pouze demonstrativní, jelikož nelze kazuisticky vyjmenovat všechny potenciálně možné těžké životní situace (může se tak jednat o smrt blízké osoby, finanční nouzi, psychické problémy atd.) Pod pojmem pomoc můžeme rozumět fyzickou, psychickou ale i finanční pomoc. A druhým předpokladem, kterým se zákonodárce snaží nastolit určité objektivní hledisko, je to, že neposkytnutí potřebné pomoci bylo v rozporu s dobrými mravy. Tím je zajištěna ochrana případného dědice před libovůlí zůstavitele.⁹⁵

V rozporu s dobrými mravy tak tedy např. nebude neposkytnutí potřebné pomoci, pokud je sám potomek v tíživé životní situaci.

⁹² SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 107. ISBN 978-80-25-11659-3.

⁹³ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 312. ISBN 978 3 8006 4149 9.

⁹⁴ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 312. ISBN 978 3 8006 4149 9.

⁹⁵ ŠUBRTOVÁ, Lenka. Důvody vydědění. *Ad Notam*. 1999, č. 5, str. 96. ISSN 1211-0558.

2. Druhým důvodem pro vydědění bude skutečnost, že potomek **neprojevuje o zůstavitele opravdový zájem**. Interpretace tohoto důvodu je v praxi dosti složitá. Je nutné vycházet z konkrétních rodinných poměrů a zvyklostí, musí se vzít do úvahy i to, zda vůbec samo zůstavitelovo chování k potomkovi nezpůsobuje případné neprojevení zájmu ze strany potomka. V praxi je celkem časté uvádění tohoto důvodu jako podkladu pro vydědění potomka rodičem, jehož potomek byl svěřen do péče druhého rodiče a došlo tak k přerušení kontaktů mezi nimi. Rozsudek Nejvyššího soudu k tomu uvádí: „*Jestliže potomek trvale neprojevuje o zůstavitele zájem proto, že zůstavitel neprojevoval zájem o potomka, nelze bez dalšího dovodit, že by neprojevení tohoto zájmu potomkem mohlo být důvodem k jeho vydědění*“.⁹⁶

Velký důraz je u posuzovaného zájmu/nezájmu nutno klást na přívlastek „opravdový“. Skutečným zájmem totiž jistě nebude zájem projevovaný o zůstavitele těsně před jeho smrtí. Podle judikatury může neprojevení žádoucího zájmu spočívat jak v pasivitě potomka, tak v aktivním projevení zájmu, který však trvale překračuje zásady společenské slušnosti.⁹⁷ Důvodem k vydědění podřazeným pod tento zákonný důvod může být i návrh na zahájení řízení o zbavení způsobilosti zůstavitele k právním úkonům, je-li podán jeho potomkem nikoliv v úmyslu chránit zůstavitelovy zájmy.⁹⁸

3. Třetím důvodem vydědění může být skutečnost, že potomek **byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody v minimální délce trvání 1 roku**. Tato skutečnost se v praxi prokazuje relativně bez problémů, na rozdíl od všech ostatních důvodů vydědění.⁹⁹ K prověření postačuje pravomocný odsuzující rozsudek pro úmyslný trestný čin se stanoveným ročním, nebo vyšším, trestem odnětí svobody. Není přitom důležité, zda se potomek dopustil trestného činu směřujícího přímo proti zůstaviteli a jeho blízkým, či vůči jiným osobám. I když by se mohlo zdát, že např. spáchání trestného činu pojistného podvodu nebude mít na vztah mezi

⁹⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 105. ISBN 978-80-25-11659-3.

⁹⁷ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 05. 2007, spis. zn. 21 Cdo 688/2006.

[cit. 12.3.2013]. Dostupný z:

http://nejvyššísoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/C0EB6618CCD09058C1257A4E00654228?openDocument&Highlight=0

⁹⁸ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 09.2009, spis. zn. 21 Cdo 1912/2008.

[cit. 12.3.2013]. Dostupný z:

http://nejvyššísoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/CC04469BAA25A0D1C1257A4E0064DE67?openDocument&Highlight=0

⁹⁹ KARHANOVÁ, M. *Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. Přečiny a zločiny*. Ad notam. 2011, roč. 17, č. 4, s. 7-11. ISSN 1211-0558. [cit. 12.3.2013]. Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_4.pdf

zůstavitelem a potomkem žádný vliv, i tak má zůstavitel právo „potrestat“ tímto způsobem svého potomka za nemorální a společensky škodlivé chování.

4. Posledním důvodem, proč potomka vydědit, je fakt, že **trvale vede nezřízený život**. Jedná se opět o poměrně vágní pojem. Z objektivního hlediska pod ním rozumíme takovou odchylku od běžného způsobu života, kterou potomek ohrožuje sebe nebo svou rodinu. Může se tedy jednat o alkoholismus, narkomani, závislost na hracích automatech a jiných hazardních hrách, dlouhodobé zadlužování, „potulování“ a vyhýbání se práci na úkor rodiny, diskutabilní je pak provozování prostituce atd.¹⁰⁰ Velmi důležitým akcentem nezřízeného života je jeho trvalost, tedy jeho kontinuita a zároveň kvalifikovaný předpoklad, že v budoucnu nedojde k nápravě. Nejvyšší soud se k trvalosti nezřízeného života vyslovil takto: *„Za vedení nezřízeného života ve smyslu ustanovení § 469a odst. 1 písm. d) obč. zák. lze označit takové chování, které evidentně vybočuje z rámce obecné představy o chování v souladu s dobrými mravy. O trvalé vedení nezřízeného života pak půjde v takových případech, kdy chování vyděděného bude vykazovat známky kontinuálnosti (tedy nikoliv jen nahodilosti či ojedinělosti) a dlouhodobosti, kdy již zpravidla nebude možné očekávat návrat k běžnému způsobu života tak, jak je vnímán většinou společností.“*¹⁰¹

Pokud je vydědovaným potomkem nezletilec, je krom splnění některého ze zákonných důvodů nutné zkoumat i jeho rozumovou, mravní a volní vyspělost s ohledem na jeho věk a objektivně tak posoudit, zda od něho bylo možno chování vylučující vydědění požadovat.¹⁰²

Nový občanský zákoník výše popsané čtyři důvody pro vydědění zachovává. Změna se vyskytuje pouze u důvodu odsouzení za úmyslný trestný čin. Nová úprava uvádí v § 1646 odst. 1 písm. c) že nepominutelného dědice lze vydědit pokud *„byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze“*. Tato změna podle mého soudu není příliš šťastná, protože archaický pojem *„zvrhlá povaha“* je velice vágní a v průběhu času doznává ve společenském mínění značných

¹⁰⁰ HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2003, str. 617. ISBN 80-7201-406-4.

¹⁰¹ rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 11. 2011, spis. zn. 21 Cdo 190/2010; [cit. 14.5.2013] Dostupný z: http://nejvyššísoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/0451460111496C62C1257B57003D48B4?openDocument&Highlight=0

¹⁰² usnesení Krajského soudu v Brně, ze dne 13.11. 1998, spis. zn. 18 Co 310/98; *Ad Notam*. 1999, č. 5, str. 106-107. ISSN 1211-0558.

změn. Současná úprava, kdy je vyloučeno vydědit potomka pro spáchání nedbalostního trestného činu a kdy je společenská nebezpečnost trestného činu odstupňována délkou trestu odnětí svobody, je podle mého názoru opodstatněná a nenacházím důvody, které vedly zákonodárce k její změně.

3.4.2 Důvody pro odnětí povinného dílu podle BGB

Jak už jsem zmínila v části kapitoly 3.2.4 pojednávající o ochraně nepominutelného dědice, resp. o povinném dílu, německý zákonodárce řadí mezi oprávněné osoby krom potmků i rodiče a manžela zůstavitele. V roce 2010 byly zrušeny paragrafy, které upravovaly samostatné důvody pro odnětí povinného dílu manželovi a rodičům a bylo celkem zásadně změněno ustanovení § 2333 BGB obsahující důvody pro toto odnětí. Taxativní výčet těchto důvodů je uveden nyní v § 2333 odst. 1 a 2 BGB pro všechny oprávněné osoby stejně.

Důvody jsou následující:

1. Oprávněná osoba usiluje o život zůstavitele, jeho manžela, potomků nebo jiné jemu blízké osobě.
2. Oprávněná osoba se dopustila zločinu nebo těžkého úmyslného přečinu vůči zůstaviteli, jeho manželce, potomkům nebo jemu blízké osobě.
3. Oprávněná osoba úmyslně porušuje zákonnou vyživovací povinnost vůči zůstaviteli.
4. Oprávněná osoba byla pravomocně odsouzena pro úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání nejméně 1 roku a zároveň je skutečnost, že by tato osoba měla získat podíl na pozůstalosti pro zůstavitele neúnosná. Stejně platí i pro případy, že oprávněné osobě bylo pro vážný úmyslný čin pravomocně nařízeno umístění v psychiatrické léčebně či v odvykacím zařízení.

Důvody pro vydědění/odnětí povinného dílu se tedy v českém a německém pojetí vcelku liší. Německý civilní kodex neumožňuje odejmout povinný díl oprávněné osobě z důvodů jejího nezřízeného života (do roku 2010 však tento důvod BGB obsahoval a popisoval ho jako způsob vedení nemravného a nečestného života, který neodpovídá vůli zůstavitele).

Důvody spočívající v nedostatečném projevení skutečného zájmu o zůstavitele a neposkytnutí pomoci v nouzových situacích německý zákon neznal a ani po novelizaci z roku 2010 nezná.

Co do důvodů odnětí povinného dílu je BGB dle mého mínění ve vztahu k oprávněné osobě mírnější, rozumějme tak, že zůstaviteli umožňuje „potrestat“ oprávněného jen z těch nejzávažnějších důvodů (usilování o život, úmyslný trestný čin atd.). Naopak český zůstavitel může postihnout mnohem širší škálu nevhodného chování svého potomka (nezájem, neposkytnutí pomoci, nezřízený život).

Naopak co do okruhu dotčených osob je BGB k oprávněné osobě přísnější, neboť umožňuje zůstaviteli zohlednit její chování nejen vůči němu samotnému, ale i vůči jemu blízkým osobám.

3.5 Zrušení závěti

Pojem závěť bývá někdy, ne zcela přesně, nahrazován i označením *pořízení pro případ smrti*. Z tohoto samotného výrazu je zřejmé, že jedním z charakteristických znaků závěti je skutečnost, že se jedná o projev vůle pro případ smrti. Během zůstavitelova života ho tak tento jeho projev nijak nezavazuje a nevyplývají z něho žádné právní následky v podobě práv nebo povinností, ty nastupují až po jeho smrti. Proto je možné závěť kdykoliv odvolat, zrušit. Navíc je toto zůstavitelovo právo jedním z projevů zásady testovací volnosti, stěžejního principu dědického práva.

3.5.1 Současná česká úprava zrušení závěti

Současná česká úprava zrušení závěti je poměrně strohá, obsažena je v jediném paragrafu (§480 OZ). Ten taxativně uvádí 3 způsoby, jakými je možné zrušit platnou závěť.

Pořízení nové závěti

První variantou je pořízení nového, resp. pozdějšího testamentu, který nemůže vedle toho původního obstát. Rozhodnou skutečností pro posouzení toho, která závěť je pozdější a která novější je datum uvedené na obou listinách. V plném rozsahu platí ustanovení novější závěti, ustanovení staré závěti platí jen ta, která nejsou v rozporu s novější závětí. Podle usnesení Krajského soudu v Brně nedochází ke zrušení původního testamentu formálně, ale fakticky už samotným sepsáním nové závěti, tedy ještě za zůstavitelova života, nikoliv až v okamžiku jeho smrti („*Platná závěť pozdější zrušuje závěť předcházející, pokud vedle ní nemůže obstát, již okamžikem, kdy byla zřízena.*“).¹⁰³ Vedle pořízení nové závěti, může být závěť zrušena i pozdějším sepsáním listiny o vydědění (a naopak původní listina o vydědění může být zrušena pozdějším sepsáním závěti, ve které zůstavitel povolá k dědění původně vyděděného dědice).

¹⁰³ usnesení Krajského soudu v Brně, ze dne 26. 7. 1999, spis. zn. 18 Co 385/98; *Ad Notam*. 2000, č. 3, str. 66 a násl. ISSN 1211-0558.

Odvolání závěti

Druhým, tentokrát formálním, způsobem zrušení testamentu je odvolání závěti. Jedná se o listinu o odvolání závěti, ve které zůstavitel písemně a výslovně projevuje vůli zrušit svou závěť nebo její část. Zákon stanovuje požadavek, aby tato listina měla stejnou formu, jaké je třeba k závěti. V praxi je nejčastěji listina o odvolání závěti součástí nově zřizované závěti; jsou ale případy, kdy zůstavitel nemá zájem na pořízení nové závěti, a odvolat závěť může i samostatným, jednoduše znějícím dokumentem obsahujícím projev vůle (např. „*Tímto odvolávám svou závěť z 1. 1. 2013*“), datum a jeho podpis.

Soudy ne zcela výjimečně musí řešit situace, které zákon neupravuje. Jedná se např. o situaci, kdy zůstavitel sepiše více závětí, přičemž posléze nejnovější závěť výslovně odvolá, aniž by sepsal závěť novou. Otázkou je, zda má v takovém případě nastoupit zákonná posloupnost, nebo zda se mají obnovit účinky původní závěti, která byla zrušena novou - posléze odvolanou závětí. Nejvyšší soud v roce 1982 judikoval: „*Byla-li závěť zrušena závětí pozdější, neobnoví se její účinnost tím, že pozdější závěť byla pak odvolána anebo byla zničena listina, na níž byla napsána*“.¹⁰⁴ Toto pojetí je podle mne správné a vzájemně koresponduje se soudním i teoretickým výkladem toho, v jakém okamžiku se v případě sepsání pozdější závěti zrušuje závěť původní (již samotným sepsáním nové závěti, nikoliv smrtí zůstavitele). Proto tedy nemůže dojít k obnovení původní závěti, a nastupuje tak zákonná dědická posloupnost.

Zničení závěti

Třetí, zároveň poslední, variantou zrušení závěti je faktické zničení závětní listiny. Zničení závěti je nejjednodušším způsobem, jakým lze závěť zrušit. Lze ho ale aplikovat jen na tzv. soukromé závěti, které má zůstavitel ve své moci, nikoliv na ty, které byly pořízeny ve formě notářského zápisu, protože ty jsou v notářské úschově. Takto zrušit závěť může opět jen sám zůstavitel a navíc tak musí učinit úmyslně s cílem zrušit danou závěť (ke zrušení tedy nedojde, pokud bude závětní listina zničena omylem nebo náhodou). Zákon nerozvádí, jak má ke zničení dojít, může se tedy jednat např. o roztrhání listiny, její spálení či přeškrtnutí atd. Takto zrušit lze buď celou závěť, nebo jen její část.

¹⁰⁴ SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. str. 101. ISBN 978-80-25-11659-3.

3.5.2 Německá úprava zrušení testamentu

Německý BGB v § 2253 předepisuje zásadu, že zůstavitel může kdykoliv odvolat celý, nebo i jen část svého testamentu.

Pořízení nového testamentu

Podle § 2254 BGB tak může učinit pořízením nového testamentu. Tato možnost v sobě v podstatě dohromady spojuje naše dvě varianty zrušení závěti – jednak listinu o odvolání závěti a za druhé pořízení nové závěti.

Jedná se tedy o dvě varianty testamentu, první je tzv. „*reines Widerrufstestament*“, který v sobě obsahuje jen vlastní odvolání původní závěti a přitom neustanovuje žádné nové dědice. Druhou variantou je nový testament, který naopak neobsahuje výslovné odvolání původní závěti, ale konkludentně ho v sobě obsahuje, protože nemůže vedle původního obstát (dědici jsou ustanoveny jiné osoby, nebo jsou ustanoveny jiné dědické podíly, nebo jsou odkazovány jiné majetkové hodnoty atd.).

Zničení nebo změna původního testamentu

Druhou možností zrušení je zničení testamentu nebo provedení změn v závětní listině (zůstavitel může do původního textu testamentu dělat poznámky, změny a škrty, které vyloučí původní ustanovení).

Odvolání veřejného testamentu

Třetí varianta se pak týká pouze veřejného testamentu, to znamená závěti, kterou nemá zůstavitel ve své moci, jelikož je v notářské úschově. Taková závěť je odvolána okamžikem jejího vyzvednutí z notářské úschovy. Vyzvednout testament z úschovy smí pouze zůstavitel osobně, nemůže k tomu pověřit jinou osobu. Notář má pak povinnost zůstavitele poučit o následcích, které jsou spojeny s vydáním závěti.

3.5.3 Nová česká úprava zrušení závěti

Nová úprava zachovává 3 současné možnosti zrušení závěti, ale po vzoru německého BGB je rozšiřuje o úpravu odvolání veřejného testamentu, a to formou vzetí z notářské úschovy. V § 1579 NOZ je výslovně stanoveno, že zůstavitel má právo kdykoliv žádat vydání závětní listiny z notářské úschovy, přičemž samotným vydáním se taková závěť považuje za odvolanou.

Krom toho NOZ nově v § 1578 odst. 1 vysvětluje situaci, kdy dojde ke zničení pouze jednoho z několika stejnopisů závěti. V takovém případě podle zákonodárce nelze automaticky předjímat její odvolání.

Celkem diskutabilní je podle mého názoru § 1580 NOZ, který výslovně řeší situaci, kdy zůstavitel zruší novou závěť, přitom původní uchová. *„Zruší-li zůstavitel novější závěť, ale dřívější ponechá, má se za to, že dřívější závěť nepozbyla platnost a hledí se na ni, jako by nebyla zrušena.“*¹⁰⁵ Zákonodárce tedy na rozdíl od současné judikatury zaujímá k takovým situacím úplně opačné stanovisko. Toto ustanovení je totiž v rozporu s dosavadním náhledem na okamžik, ve kterém dochází ke zrušení staré závěti sepsáním nové. Krom toho je podle mého soudu celkem pravděpodobné, že v těchto případech, kdy zůstavitel zruší novější závěť, aniž by pořídil novou, nebude obnovení platnosti staré (jím kdysi nechtěné, nahrazené, a tedy zrušené závěti) závěti korespondovat s jeho opravdovou momentální vůlí.

¹⁰⁵ § 1580 NOZ

3.6 Společný testament

Společný testament, německy *gemeinschaftliches Testament*, není žádnou další formou závěti, jde vlastně jen o výjimku z pravidla, že o svém majetku pořizuje závěť vždy jen jeden zůstavitel. Naše současné dědické právo takový institut nezná, občanský zákoník ho dokonce v § 476 odst. 3 výslovně zakazuje a ani nový občanský zákoník s ním nepočítá. Naopak německé civilní právo společný testament umožňuje a zákonodárce ho upravuje v § 2265 a násl. BGB.

Důležitou premisou společného testamentu je možnost jeho sepsání pouze manžely a registrovanými partnery. Takovou závěť mohou sepsat tedy jen ty páry, které byly již v okamžiku jejího sepsání oddány, nebo zaregistrovány (ani pozdější sňatek/registrace nemohou zhojit dřívější sepsání takového testamentu). Nestanoví-li manželé jinak, v situaci, kdy bude rozsudkem soudu manželství prohlášeno za neplatné, nebo bude rozvedeno, stane se podle § 2268 BGB taková závěť neúčinnou (stejný následek má i podání návrhu na zrušení, či rozvedení manželství jedním z manželů).¹⁰⁶

Jedná se stále o dvě pořízení pro případ smrti, kdy manželé¹⁰⁷ pořizují sice o svém majetku společně, ale zároveň každý jednostranně. Samozřejmým předpokladem je tedy testovací způsobilost obou manželů. Teorie rozeznává dvě pojetí společného testamentu – objektivní a subjektivní.

Objektivní pojetí, které klade důraz především na vnější jednotu listiny (společným testamentem je tak závěť sepsaná manželi na jedné listině) je dnes už přežitě, v současnosti se naopak dává přednost subjektivnímu pojetí zdůrazňující vnitřní jednotu listiny, tedy společnou vůli manželů.¹⁰⁸

Na rozdíl od dědické smlouvy, která má dvojí povahu – jedná se o pořízení pro případ smrti a zároveň o smlouvu, je společný testament pouze pořízením pro případ smrti, nikoliv smlouvou (smluvní charakter nelze nalézt ani u vzájemného obmyšlení se mezi partnery, neboť samotné zřízení takové závěti nemá závazný účinek po dobu života partnerů).

¹⁰⁶ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 105. ISBN 978 3 8006 4149 9.

¹⁰⁷ Tehdy, kdy se v této kapitole vyskytuje pojem manželé, platí totéž i pro registrované partnery.

¹⁰⁸ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 102. ISBN 978 3 8006 4149 9.

3.6.1 Forma

Společný testament mohou manželé zříditi všemi přípustnými způsoby - formou notářského zápisu, za splnění daných podmínek formou mimořádného testamentu (požadované zákonné předpoklady mohou dle § 2266 BGB existovat jen u jednoho z manželů). Nejčastěji je ovšem tato závěť pořizována jako vlastnoruční. Oproti klasické závěti se zde vyskytuje totiž jisté ulehčení (privilegování) této formy – stačí totiž, když závěť vlastnoručně sepíše jen jeden z manželů a druhý ji pak pouze vlastnoručně podepíše a uvede datum a místo svého podpisu (v platném znění § 2267 BGB zákonodárce již nevyžaduje vlastnoruční prohlášení druhého manžela, že s obsahem závěti souhlasí).

3.6.2 Druhy společných testamentů

Vzájemný testament

Pod pojmem *Testamenta correspectiva* rozumíme takový společný testament, v němž je pořizování jednoho z manželů tak úzce propojeno s pořizováním druhého manžela, že by jedno bez druhého nebylo učiněno, tzv. „stojí a padají společně“¹⁰⁹. Během života druhého manžela je možné toto pořizování jednostranně odvolat, tato možnost ovšem zpravidla zaniká okamžikem smrti druhého z manželů, ledaže by byla součástí společného testamentu tzv. osvobozující klauzule (*Freistellungsklausel*), která opravňuje přeživšího partnera k jeho změně nebo zrušení.

Reciproční testament

Pro tzv. *Testamenta reciproca* je signifikantní, že se buď manželé vzájemně obmyslí, nebo jeden s ohledem na druhého obmyslí třetí osobu. Existuje zde tedy vnitřní spojitost obou pořizování, avšak bez zamýšlené reciprocit, vzájemnosti.

Jednoduchý testament

Testamenty bez vnitřní spojitosti a reciprocit, charakteristické tedy jen vnější spojitostí bývají označovány jako *Testamenta mere simultanea*, kdy je na jedné listině

¹⁰⁹ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 102. ISBN 978 3 8006 4149 9.

sepsána poslední vůle obou manželů (často například bezdětní manželé takto ustanovují za dědice své děti z předchozích manželství). Pokud se v praxi vyskytuje, tak většinou z toho důvodu, že je zde možná privilegovaná forma vlastnoruční závěti.

3.6.3 Berlínský testament

Berlínský testament¹¹⁰ je označení pro typ společného testamentu, ve kterém se nejprve manželé vzájemně obmyslí a zároveň ustanoví dědicem později zemřelého manžela třetí osobu - tou nejčastěji bývá společný potomek/potomci manželů. V praxi je tak berlínský testament nejvyužívanějším typem společné závěti manželů.

Princip rozdělení a princip jednoty

Co vlastně manželé sepsáním takové závěti zamýšleli lze vyložit dvojitým způsobem, proto německá právní věda rozlišuje dva principy – tzv. princip rozdělení (*Trennungsprinzip*) a princip jednoty (*Einheitsprinzip*).

V případě, že z testamentu nelze jednoznačně vyčíst princip, jenž zůstavitelé zvolili, aplikuje se dle dikce § 2269 odst. 1 BGB princip jednoty: *„Pokud manželé ve společném testamentu, kterým se vzájemně ustanovili dědici, určili, že po smrti přeživšího manžela má oboustranná pozůstalost připadnout třetí osobě, má se v pochybnostech za to, že třetí osoba je dědicem celkové pozůstalosti po později zemřelém manželu.“*

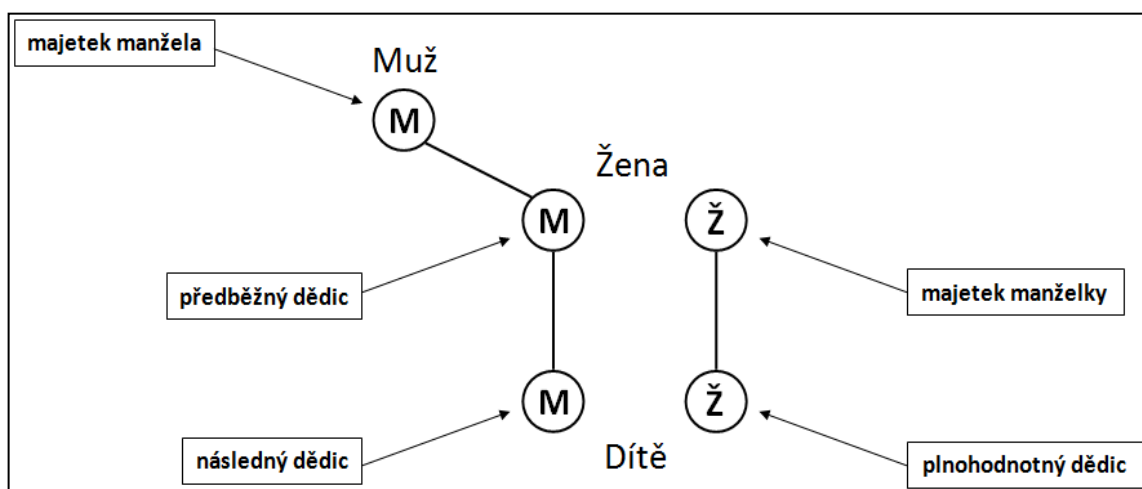
Princip rozdělení

Zemře-li jeden z manželů (např. muž), stane se přeživší manželka předběžným dědicem a jejich dítě následným dědicem. Manželka po smrti manžela obdrží jakožto předběžná dědička mužovu pozůstalost a vedle toho je a nadále zůstává vlastníkem svého majetku. Jedná se tedy o dvě od sebe právně oddělené majetkové podstaty.

Po smrti ženy tak dítě získá jako následný dědic svého otce jeho pozůstalost po matce a vedle toho se stane plnohodnotným dědicem své matky.

¹¹⁰ Ukázka berlínského testament je v příloze č. 1.

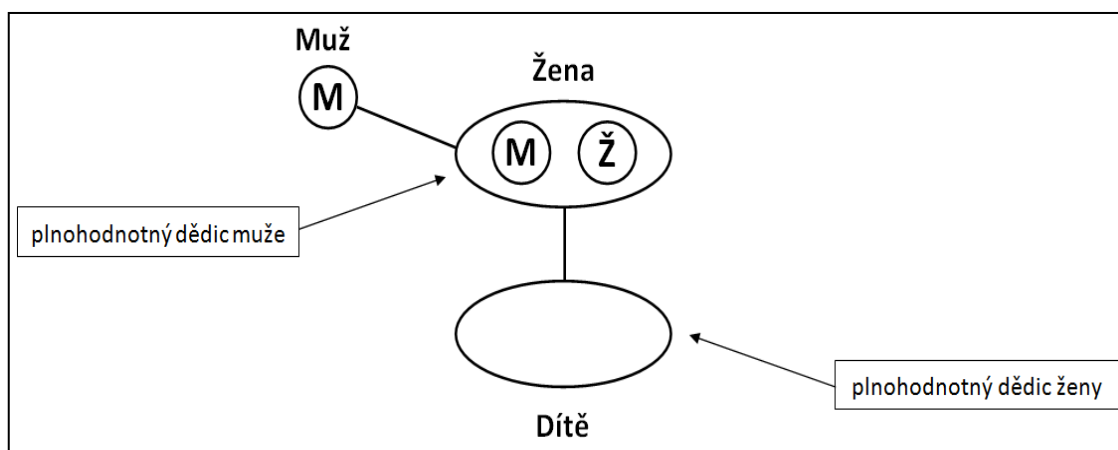
Grafické znázornění principu rozdělení:¹¹¹



Princip jednoty

Při uplatnění tohoto řešení se přeživší manžel (např. žena) stane plnohodnotným dědicem zemřelého manžela. Dítě pak po matčině smrti zdědí opět jako plnohodnotný dědic matčin majetek, který je jednotnou podstatou, tvořenou jednak jejím vlastním majetkem, a zároveň zděděným majetkem po zemřelém muži.

Grafické znázornění principu jednoty:¹¹²



¹¹¹ BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 108. ISBN 978 3 8006 4149 9.

¹¹² BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. str. 109. ISBN 978 3 8006 4149 9.

Důsledky principu rozdělení a principu jednoty

Mezi oběma principy můžeme nalézt celkem tři podstatné rozdíly, které mají především praktický význam.

První odlišnost je zřejmá rovnou ze samotné podstaty obou principů, tedy z rozdělení, nebo naopak jednoty majetku přeživšího manžela. Pokud je aplikován princip rozdělení, žijící manžel může nakládat se svým majetkem neomezeně, zato se zděděným majetkem má právo nakládat jen omezeně, tedy způsobem, jaký odpovídá oprávnění předběžného dědice (viz kapitola 3.2.4). Princip jednoty naopak s sebou žádná omezení pro přeživšího manžela nenese, jelikož ten se stává plnohodnotným dědicem zemřelého manžela.

Druhý rozdíl tkví v právech potomka v časovém rozmezí od skonu prvního rodiče do okamžiku úmrtí druhého rodiče. Pokud se uplatní princip rozdělení, získává dítě z titulu následného dědice čekatelské právo, a to okamžikem smrti prvního rodiče. Toto právo je převoditelné na třetí osobu a je zděditelné. Pokud by tak došlo např. k situaci, že potomek s čekatelským právem (následný dědic) zemře před druhým rodičem (předběžným dědicem), toto právo přejde na jeho dědice.

V rámci principu jednoty potomek smrtí prvního manžela nezískává nic, snad jen opodstatněný výhled, že se v budoucnu stane dědicem po druhém manželovi. Potomek ale může podle rozsudku Spolkového soudního dvora podat žalobu na zjištění práva, pokud žijící manžel závěť napadne¹¹³ a zároveň tento soud judikoval, že toto právo není zděditelné ani přenositelné.¹¹⁴

Třetí diference se týká povinného dílu. Princip rozdělení je v tomto směru spravedlivější, jelikož umožňuje potomku uplatnit právo na povinný díl jen tehdy, pokud odmítne následné dědictví po dříve zemřelém rodiči (§ 2306 BGB). Pokud jsou ustanoveni ještě další náhradní dědici, tento odmítnutý podíl případně dle § 2094 BGB jim. Po smrti druhého rodiče se tento potomek stane pouze dědicem tohoto rodiče, po dříve zemřelém rodiči nezdědí nic, jelikož se tohoto nároku v rámci následného dědictví vzdal.

Při principu jednoty neobdrží potomek po smrti prvního rodiče nic, proto může podle

§ 2303 odst. 1 BGB žádat povinný díl, aniž by se vzdal nároku na dědictví po něm.

V tomto světle se může jevit princip jednoty jako méně spravedlivý, protože tento

¹¹³ rozsudek BGH ze dne 4. 7. 1962, spis. zn. V ZR 206/60; uveřejněn v BGHZ sv. 37, str. 331, 333

¹¹⁴ rozsudek BGH ze dne 4. 7. 1962, spis. zn. V ZR 14/61; uveřejněn v BGHZ sv. 37, str. 319, 323

potomek bude po smrti druhého rodiče dědicem jeho majetku, jehož součástí je i část pozůstalosti dříve zesnulého rodiče. Po prvním rodiči tak bude tento vlastně dědit dvakrát.

Klauzule trestající uplatnění práva na povinný díl¹¹⁵

Tato klauzule (*Pflichtteils Klausel* nebo *Verwirkungsklausel*) bývá velmi často součástí společného testamentu, protože její pomocí rodiče zabrání neoprávněnému zvýhodnění toho potomka, který uplatní po smrti prvního manžela právo na povinný díl. Pokud manželé v rámci závěti tuto klauzuli sepiší, konečné dědictví potomka bude závislé na rozvazovací podmínce, kterou je v tomto případě uplatnění nároku na povinný díl. Potomkovi se pak dostane po smrti později zemřelého rodiče také jen povinného dílu.

Klauzule pro případ opětovného sňatku¹¹⁶

Součástí společného testamentu může být i tzv. *Wiederverheirats Klausel*, její užití ale může, podle mého názoru, mít řadu negativních dopadů na vzájemné vztahy v současném, i případném budoucím manželství. Jejím obsahem je ustanovení, že pokud se přeživší manžel znovu ožení/vdá, případně pozůstalost po dříve zesnulém manželů zcela nebo částečně nejčastěji společným dětem, případně jiné osobě. Tato klauzule není považována za nemorální (stejně jako rozvazovací podmínka připojená k závěti, která má v případě opětovného sňatku sledovat zachování dědictví společným dětem), potvrzení tohoto vnímání můžeme nalézt např. v rozsudku Spolkového soudního dvora, kdy se touto klauzulí manželé snažili zachovat majetek společným dětem (vyloučit tedy jeho dělení např. mezi případné potomky přeživšího manžela z nového manželství).¹¹⁷

¹¹⁵ Ukázka klauzule trestající uplatnění práva na povinný díl se nachází v příloze č. 1.

¹¹⁶ Ukázka klauzule pro případ opětovného sňatku se nachází v příloze č. 1.

¹¹⁷ rozsudek BGH ze dne 8. 7. 1965, spis. zn. II ZR 143/63; uveřejněn ve FamRZ roč. 1965, str. 600-601.

4 Závěr

Cílem mé práce bylo porovnat naši a německou úpravu nejvýznamnějšího tradičního dědického titulu, kterým je závěť.

Nahlédneme-li do civilních kodexů obou zemí, je na první pohled jasné, která z úprav je podrobnější. Německý zákonodárce totiž věnuje problematice dědění úctyhodných 463 paragrafů, zatímco český pak pouhých 41. Tato velká disproporce mě zaujala, a byla také jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla hlouběji prostudovat toto téma.

Úvodem k mému tématu jsem považovala za vhodné alespoň v hrubých obrysech nastínit celkové pojetí dědění v obou zemích. K přechodu majetkoprávních vztahů ze zůstavitele na dědice totiž dochází, jen pokud jsou splněny předpoklady dědické posloupnosti. Tyto předpoklady jsou u nás i v Německu shodné, konkrétně jimi jsou smrt zůstavitele, existence pozůstalosti, způsobilost dědice, právní důvod dědění a nakonec přijetí pozůstalosti dědicem. Podstatný rozdíl nalezneme však jen u jednoho předpokladu dědické posloupnosti, a tím je její právní důvod. V Německu se totiž osoba může stát dědicem nejen na podkladě zákona a závěti, tak jako u nás, ale dalším dědickým titulem, který jí může svědčit je dědická smlouva (*Erbvertrag*). Tento rozdíl ale bude zanedlouho setřen účinností nového občanského zákoníku, který rozšiřuje výčet právních titulů dědění právě o dědickou smlouvu. Obohacení našeho právního řádu o tento institut je myslím krokem správným směrem, představuje totiž novou alternativu při nakládání s majetkem pro případ smrti.

Charakter testamentu je v obou civilních kodexech chápán stejně. Závěť jako taková je jednou z forem pořízení pro případ smrti, jejímiž signifikantními znaky jsou jednostrannost, neadresnost, odvolatelnost, formálnost a to, že může být učiněna výlučně osobně. Německý BGB obsahuje na rozdíl od českého občanského zákoníku mnoho výkladových ustanovení týkajících se především obsahu závěti, která ulehčují práci soudům. Výklad poslední vůle je totiž dosti problematický zejména proto, že hlavní aktér tohoto právního úkonu již nežije a nelze tak jeho vůli zjistit přímo. Novela českého občanského zákoníku na tento problém pamatuje, tudíž usuzuji, že v tomto smyslu se v blízké době ulehčí i českým soudům.

Předpoklady platnosti závěti, jakými jsou testovací způsobilost zůstavitele a náležitosti vůle a jejího projevu, se nijak výrazně neliší. Oba dva právní řády umožňují sepsat závěť i osobě, která nemá plnou způsobilost k právním úkonům z důvodu nedostatečného věku, a to zásadně formou notářského zápisu, která má zaručit informovanost a ochranu práv nezletilého zůstavitele. Oba právní řády také požadují vůli svobodnou, vážnou, prostou omylu a náležitě projevenou.

Poměrně dost odlišností ale nalezneme ve srovnávaných úpravách u forem závěti. Základní typ soukromého testamentu - vlastnoruční závěť - a i veřejný testament formou notářského zápisu, jsou pojímány vlastně stejně. České právo ale na rozdíl od německého, umožňuje sepsání allografní závěti. Německý právní řád zase obsahuje úpravu tzv. mimořádných testamentů (*außerordentliche Testamente* nebo *Nottestamente*), které dávají možnost pořídit poslední vůli o svém majetku i zůstavitelům, kteří se nacházejí v určité nouzové situaci. Nová česká úprava tyto „nouzové závěti“ již obsahuje a jejich úprava v podstatě kopíruje tu německou. Takovéto rozšíření zákonných forem závěti je podle mého názoru velmi užitečné, protože velice často na sepsání poslední vůle člověk pomýšlí právě až v situacích, kdy již není možné pořídit závěť standardní formou. Ale jak již zmiňuji výše, konkrétně úprava privilegovaných závětí se mi zdá v obou právních řádech zbytečně podrobná.

Co se týče samotného obsahu závěti, zde nabízí německý zákonodárce zůstavitelům nesrovnatelně větší prostor pro autonomii vůle než český.

BGB zakotvuje totiž takové instituty jako obecné náhradnictví (*Ersatzerbe*), svěrenské nástupnictví (*Vorerbe und Nacherbe*) a vedlejší doložky, mezi které patří podmínka (*Bedingung*), příkaz (*Auflage*), doložení času (*Befristung*) a ustanovení vykonavatele závěti (*Testamentvollstrecker*). Českým zůstavitelům tyto možnosti poskytne nový občanský zákoník. Pravděpodobně bude trvat určitý čas, než si pořizovatelé přivyknou na novou situaci (přece jen po několik generací byly tyto instituty tabu), ale předpokládám, že tyto veskrze praktické možnosti najdou uplatnění.

Německá i česká úprava obsahu závěti myslí i na ochranu tzv. neopomenutelných dědiců (v německém pojetí hovoříme o právu na povinný díl - *Pflichtteilsrecht*).

Každý řád tuto ochranu koncipuje trochu jiným způsobem. U nás má nepominutelný dědic postavení zákonného dědice, v Německu má postavení věřitele zůstavitelových dědiců. Základní myšlenkou obou je to, aby se určitým osobám dostalo alespoň části, či

celého zákonného podílu, který by jim náležel při uplatnění intestátní dědické posloupnosti. V Německu je okruh takových dědiců širší, vedle potomků zůstavitele sem totiž patří i jeho rodiče a manžel.

Dalším praktickým institutem, o který jsou v současnosti čeští zůstavitelé ochuzeni, je odkaz. Odkaz (*Vermächtnis*) je projevem, v dědickém právu upozaděného, principu singulární sukcese. Jedná se o velice praktickou a oblíbenou praxi německých zůstavitelů a od příštího roku nejspíš opět i těch českých.

S testamentární posloupností souvisí také vydědění (v německém názvosloví odnětí povinného dílu – *Pflichtteilsentziehung*), které představuje v obou zemích možnost zůstavitele při splnění taxativně stanovených podmínek odeprít osobám, kterým jinak svědčí právo na povinný díl z pozůstalosti, tento jejich nárok. Podmínky, tedy důvody vydědění, se pak mírně liší.

Po srovnání způsobu tvorby a možného obsahu závěti, je nakonec nutné zmínit i zrušení testamentu. Poslední vůli, jakožto jednostranný a neadresný právní úkon, lze kdykoliv odvolat. Podle obou právních řádů se tak děje stanovenými způsoby. V našem prostředí – sepsáním nové závěti, odvoláním závěti, a nebo jejím zničením, v německém pak zničením, sepsáním nové a u veřejných závětí také vyzvednutím z notářské úschovy (tuto eventualitu bude nově nabízet i NOZ).

Úplnou neznámou je pro současné i nové české dědické právo tzv. společný testament (*gemeinschaftliches Testament*). Jedná se o výjimku ze zásady, že poslední vůli pořizuje jen jedna osoba. V Německu je možné takovou závěť pořídít, avšak pouze manželé a registrovanými partnery. Nejoblíbenějším a hojně využívaným typem takového pořízení pro případ smrti je tzv. berlínský testament, jímž mohou tyto páry vzájemně obmyslet sebe a zároveň ustanovit jako dědice později zemřelého manžela třetí osobu, nejčastěji svého potomka. Koncept berlínského testamentu mě velmi zaujal, zákonodárce ho jako velmi praktickou alternativu pořízení pro případ smrti nejspíše „vytvořil na objednávku“ manželů, ačkoli jeho existence z objektivního hlediska nutná není. Náš zákonodárce se asi i proto v tomto případě u sousedů neinspiroval.

Ačkoli by se mohlo na první pohled zdát, že německá úprava bude pro svou obsáhlost nepřehledná a příliš komplikovaná, mohu na základě prostudování materiálů k této práci, ale i díky studijnímu pobytu na německé univerzitě konstatovat, že tomu

tak není. Naopak je německá úprava institutu testamentu velmi praktická a i pro laika „uživatelsky přívětivá“. Nejspíše je to dáno tím, že BGB platí kontinuálně již od roku 1896, a úprava je tudíž „časem prověřená“ a zažitá.

Zajímavé navíc bylo studovat platnou úpravu dědického práva, která ctí a uvádí v praxi klasické instituty dědického práva, které bohužel z našeho právního řádu vinou komunistického režimu vymizely.

V českém dědickém právu se ale blýská na lepší časy, protože nová kodifikace občanského zákoníku zavádí do běžného života znovu tradiční instituty. Nejen díky tomu, ale i díky inspiraci v zahraničí, např. právě v Německu, se tak významnou měrou posiluje autonomie vůle zůstavitele, která je vůdčí zásadou dědického práva jako takového.

Seznam použitých zkratek

OZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ABGB	zákon č. 946/1811 Sb. z. s. Císařský patent – Obecný občanský zákoník rakouský/Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník)
GG	Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (základní zákon/ústava)
HeimG	Heimgesetz (zákon o domovech)
BGH	Bundesgerichtshof (vrchní zemský soud)
RG	Reichsgericht (říšský soud)
OLG	Oberlandsgericht (vrchní zemský soud)
BGHZ	Bundesgerichtshof, Entscheidungen in Zivilsachen (Sbírka civilních rozhodnutí Spolkového soudního dvora)
RGZ	Reichsgericht, Entscheidungen in Zivilsachen (Sbírka civilních rozhodnutí Říšského soudu)
FamRZ	Ehe und Familie im privaten und öffentlichen Recht – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht
NJW	Neue Juristische Wochenschrift

Použitá literatura

Odborné publikace (monografie a komentáře):

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, 301 str. ISBN 978-80-7380-292-9.

BROX, Hans a Wolf-Dietrich WALKER. *Erbrecht*. 24. Auflage. München: Franz Vahlen, 2010. 483 str. ISBN 978 3 8006 4149 9.

EBENROTH, Carsten Thomas. *Erbrecht*. München: C. H. Beck, 1992. 1116 str. ISBN 3-406-35875-6.

FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. 494 str. ISBN 80-7357-182-x.

HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2003, 755 str. ISBN 80-7201-406-4.

HOLUB, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2003, 761-1479 str. ISBN 80-7201-406-4.

KNAPPOVÁ, Marta, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2005, 523 str. ISBN 80-7357-127-7.

LANGE, Heinrich, Kurt Kuchinke. *Erbrecht*. 5. Auflage. München: C. H. Beck, 2001. 1408 str. ISBN 978-3-406-47253-4.

MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo: praktická příručka : kompletní pohled na dědění z hlediska hmotněprávního i procesního*. 2. vyd. Praha: Linde, 2005, 350 str. ISBN 80-7201-552-4.

MUSCHELER Karlheinz. *Universalsukzession und Vonselbsterwerb*. Mohr Siebeck, 2002, 272 str. ISBN 3161478290.

RADVANOVÁ, Senta, Jan KRÍŽ, Irena HOLCOVÁ, Michaela ZUKLÍNOVÁ, Veronika KŘEŠŤANOVÁ, Vladimír PÍTRA, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Občanské právo hmotné. 5., jubilejní a aktualiz. vyd.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, 306 str. ISBN 978-80-7357-465-9.

SCHELLEOVÁ, Ilona. a kol. *Dědictví a dědické právo*. Brno: Computer Press, 2007. 228 str.. ISBN 978-80-25-11659-3.

SCHLÜTER, Wilfried a Horst BARTHOLOMEYCZIK. *Erbrecht: ein Studienbuch*. 15., überarbeitete Aufl. des von Horst Bartholomeyczik begründeten Werkes. München: Beck, 2004, XV, 548 str. ISBN 3-406-51691-2.

ŠVESTKA, Jiří, Oldřich JEHLIČKA, Jiří SPÁČIL a Marta ŠKÁROVÁ. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: Beck, 2006, XXVI, 1465 str. ISBN 80-7179-486-4.

Odborné články:

BARÁK, J. *Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb.* Právní rozhledy. 2005, č. 3. Praha: C.H. Beck. ISSN 1210-6410.

ELIÁŠ, K. *Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník*. Ad notam. 2003, roč. 9, č. 5, s. 97-104. ISSN 1211-0558.
Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2003_5.pdf

JINDŘICH, M. *Závět' a další listiny pro případ smrti*. Právní rádce. roč. 1996, č. 5. Praha: Economia. ISSN1210-4817.

KARHANOVÁ, M. *Dědická nezpůsobilost a vydědění vs. Přečiny a zločiny*.

Ad notam. 2011, roč. 17, č. 4. ISSN 1211-0558.

Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_4.pdf

KITTEL, D. *Neopomenutelný dědic není dědic*. Ad notam. 2011, roč. 17, č. 2, s. 14-16.

ISSN 1211-0558. Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf

MIKEŠ, J. Švestka, J. *Nad novou institucí správce dědictví*. Právní rozhledy. 2005, č. 2.

Praha: C.H. Beck. ISSN 1210-6410.

ŘÍHA, M. Šolcová, P. *Povinný podíl potomka podle § 479 občanského zákoníku*.

Ad notam. 2011, roč. 17, č. 2. ISSN 1211-0558.

Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2011_2.pdf

ŠEŠINA, M. *Zamyšlení nad úlevami při pořizování závěti v novém občanském zákoníku*. Ad notam, 2009, č. 2, str. 56-58.

Dostupné z: http://www.nkcr.cz/doc/adnotam/2009_2.pdf

ŠUBRTOVÁ, L. *Důvody vydědění*. Ad Notam. 1999, č. 5. Praha: Notářská komora ČR v nakladatelství C. H. Beck. ISSN 1211-0558.

Judikatura:

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 11. 1986, sp. zn. 4 Cz 61/86.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 5. 1997, sp. zn. 2 Cdon 176/96.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 11. 1998, sp. zn. 21 Cdo 586/98

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. 21 – C 1627;

ŠVESTKA, Jiří, Oldřich JEHLIČKA, Jiří SPÁČIL a Marta ŠKÁROVÁ. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: Beck, 2006, XXVI, str. 238. ISBN 80-7179-486-4.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 11. 2001, sp. zn. 21 Cdo 372/01.

SRNS 884/2002; FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. str. 406. ISBN 80-7357-182-x.

SRNS 1634/2003; FIALA, Roman. *Přehled judikatury ve věcech dědických*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2006. str. 408. ISBN 80-7357-182-x.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 1. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2214/02.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4. 5. 2004, sp. zn. 30 Cdo 164/04.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 05. 2007, sp. zn. 21 Cdo 688/06.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 09.2009, sp. zn. 21 Cdo 1912/08.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 11. 2011, sp. zn. 21 Cdo 190/10

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 12. 12. 1997, sp. zn. 18 Co 60/97.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 30. 6. 1997, sp. zn. 24 Co 181/97.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 6. 8. 1999, sp. zn. 18 Co 397/98.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 1999, sp. zn. 24 Co 328/99.

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 14. 2. 1994, sp. zn. 18 Co 218/93.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 11. 1998, sp. zn. 18 Co 310/98.

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 26. 7. 1999, sp.zn. 18 Co 385/98.

Rozsudek RG ze dne 6. 2. 1939, sp. zn. IV 188/38; uveřejněn v RGZ sv. 159, str. 296.

Rozsudek BGH ze dne 18. 11. 1954, sp. zn. IV ZR 152/54; uveřejněn v BGHZ sv. 15, str. 199-200.

Rozsudek BGH ze dne 4. 7. 1962, sp. zn. V ZR 206/60; uveřejněn v BGHZ sv. 37, str. 331, 333.

Rozsudek BGH ze dne 4. 7. 1962, sp. zn. V ZR 14/61; uveřejněn v BGHZ sv. 37, str. 319, 323.

Rozsudek BGH ze dne 8. 7. 1965, sp. zn. II ZR 143/63; uveřejněn ve FamRZ roč. 1965, str. 600-601.

Rozsudek BGH ze dne 8. 5. 1985, sp. zn. IVa ZR 230/83; uveřejněn v NJW roč. 1985, str. 2025.

Usnesení OLG Düsseldorf ze dne 7. 9. 1999, sp. zn. 1 W 4291/98; uveřejněno ve FamRZ roč. 2000, str. 912.

Právní předpisy:

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s. Císařský patent – Obecný občanský zákoník rakouský

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník)

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (základní zákon/ústava)

Beurkundungsgesetz (zákon o ověřování listin)

Heimgesetz (zákon o domovech)

Betreuungsgesetz (zákon o péči)

Internetové odkazy:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/uvodni-stranka.html>

<http://www.nsoud.cz/>

<http://www.nkcr.cz/>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – str. 74

Resumé

Dědické právo, jako součást občanského práva, upravuje přechod majetkových práv a povinností po smrti jedince na jeho právní nástupce. Tento jev označujeme termínem dědická posloupnost.

Závěť, nebo také poslední vůle, je nejdůležitějším dědickým titulem, tedy právním důvodem pro nástup dědické posloupnosti u nás i v Německu. Ačkoli český občanský zákoník, na rozdíl od toho německého, řadí zákonnou dědickou posloupnost nesystematicky na první místo, dědění ze závěti má i u nás přednost před děděním ze zákona.

Cílem mé práce bylo srovnat úpravu institutu závěti v českém a německém pojetí. V první kapitole své práce vysvětluji, proč jsem si zvolila zpracovat právě tuto materii a vysvětluji, co právní věda rozumí pod pojmem dědické právo a jaké zásady ho ovládají. V druhé kapitole se snažím stručně nastínit dědické právo jako takové v obou zemích (včetně nejvýraznějších změn, které přinese nový český občanský zákoník) a zároveň zmiňuji společné předpoklady dědění.

Těžištěm celé práce je pak obsáhlá třetí kapitola, která je rozdělena do šesti podkapitol. V první podkapitole nejprve vysvětluji pojem závěti a vypočítávám její charakteristické rysy. Z druhé podkapitoly, která je velmi široká a pojednává o předpokladech platnosti závěti, je patrné nejvíce rozdílů mezi českou a německou úpravou. Především se jedná o odlišnosti v oblasti forem závěti, největší difference pak můžeme shledat v možném obsahu závěti, jak ho upravil český a německý zákonodárce. Německé právo umožňuje zůstaviteli, aby v závěti stanovil náhradního dědice, předběžného a následného dědice a aby k závěti připojil některou z vedlejších doložek, jakými jsou podmínka, příkaz, doložení času, nebo třeba odkaz. Nic z toho totiž český zákonodárce doposud zůstaviteli nepovoluje, resp. zůstavitel takové ustanovení v závěti uvést může, ale toto bude bez právních následků. Další podkapitoly srovnávají úpravu institutů správce dědictví a vydědění, způsoby zrušení závěti, a konečně v poslední podkapitole přibližují, současnému i budoucímu českému dědickému právu neznámý, institut společné závěti.

V závěru práce pak sumarizuji poznatky této komparace, hodnotím některé rozdíly jednotlivých právních řádů a vyslovuji nedostatečnost současné české úpravy, která příliš nectí hlavní zásadu dědického práva, kterou je autonomie vůle zůstavitele.

Zusammenfassung

Das Erbrecht als Bestandteil des bürgerlichen Rechts, regelt den Übergang der Vermögensrechte und Pflichten nach dem Tode des Einzelnen auf seinem Rechtsnachfolger.

Das Testament, genannt auch letzter Wille, ist der wichtigste Erbtitel, also der wichtigste Rechtsgrund für die Erbfolge bei uns und auch in Deutschland. Obwohl das tschechische bürgerliche Gesetzbuch, zum Unterschied von dem deutschen bürgerlichen Gesetzbuch, die gesetzliche Erbfolge unsystematisch an erste Stelle ordnet, hat auch bei uns gewillkürte Erbfolge den Vorrang vor der gesetzlichen Erbfolge.

Der Zweck meiner Arbeit war Vergleichung der Testamentregelung in der tschechischen und deutschen Auffassung. Im ersten Kapitel meiner Arbeit erkläre ich, warum habe ich diese Materie gewählt und was versteht die Jurisprudenz unter dem Begriff Erbrecht und auch welche Grundsätze beherrschen das Erbrecht. Im zweiten Kapitel bemühe ich mich Erbrecht als ganzes in den beiden Ländern kurz klarmachen (mit Einschluss von den bedeutendsten Änderungen, die das neue tschechische bürgerliche Gesetzbuch mitbringt) und ich gedenke die gemeinsamen Vererbungsvoraussetzungen.

Schwerpunkt der ganzen Arbeit ist das dritte Kapitel, das in sechs Unterkapitel geteilt ist. Im ersten Unterkapitel kläre ich den Begriff Testament auf und ich zähle seine charakteristische Risse aus. Im zweiten Unterkapitel, das sehr breit ist und das über den Gültigkeitsvoraussetzungen des Testaments handelt, sind zahlreiche Unterschiede zwischen der tschechischen und deutschen Regelung ersichtlich. Vor allem handelt es sich um die Differenzen in der Testamentsform, den größten Unterschied können wir dann in dem möglichen Inhalt des Testaments finden, wie ihn der tschechische und deutsche Gesetzgeber geregelt hat. Deutsches Recht ermöglicht dem Erblasser in dem Testament den Ersatzerbe, Vorerbe und Nacherbe einzusetzen und zu dem Testament die Nebenklausel wie Bedingung, Auflage, Befristung oder Vermächtnis anzufügen. Etwas derartiges ermöglicht bisher der tschechische Gesetzgeber dem Erblasser nicht, beziehungsweise der Erblasser kann sowas in seinem Testament angeben, aber es wird keine Rechtsfolgen zufügen. Andere Unterkapitel vergleichen die Regelung den Rechtsinstituten Nachlassverwalter und

Pflichtteilsentziehung, Aufhebungseventualitäten des Testaments und schließlich gedenke ich dort das gemeinschaftlichen Testament.

Zum Abschluss summiere ich die Erkenntnisse dieser Komparation, ich bewerte irgendwelche Unterschiede der einzelnen Rechtsordnungen und äußere die Dürftigkeit der gegenwärtigen tschechischen Regelung, die nicht den Hauptprinzip des Erbrechts achtet, nämlich die Autonomie des Willens.

Klíčová slova

Testamentary succession in the czech and german legal systems

Závěť – testament

Dědění – succession

Srovnání - comparision

Příloha č. 1

Ukázka berlínského testamentu s klauzulí trestající uplatnění práva na povinný díl a klauzulí pro případ opětovného sňatku:

Testament

Naše společná poslední vůle zní takto:

my, manželé Gerhard Prinz (narozen 16. 4. 1959 v Norimberku)

a Adelheid Prinzová (rozená Fröhlichová, narozena 25. 1. 1966 v Regensburgu),

se tímto vzájemně ustanovujeme jedinými výhradními dědici.

Konečnými dědici přeživšího manžela ustanovujeme naše společné děti

Anitu Mannovou (rozenou Prinz, narozenou 21. 3. 1988 v Mnichově, bytem Blumengasse 15, Hamburg, 123 00)

a Manfreda Prinze (narozeného 11. 9. 1990 v Mnichově, bytem Mozartstraße 234, Mnichov, 234 00)

a to rovným dílem.

Pokud by některé z našich dětí nerespektovalo tuto naši vůli a uplatňovalo po smrti prvního manžela nárok na povinný díl, dostane se mu pak po smrti druhého manžela pouze povinného dílu.

V případě, že se přeživší manžel znovu vdá/ožení, připadne pozůstalost dříve zemřelého manžela dětem.

V Mnichově dne 14. 5. 2013

Gerhard Prinz

Adelheid Prinzová